Cumhuriyet

23 HAZİRAN 1985

SİYASET 85

PARASIZ PAZAR EKİ
77

ÇİN

ÖZAL ÇİN'E GİDERKEN/4-5
CÜNEYT ARCAYÜREK YAZAMADIĞI ÇİN'İ YAZDI/7-8-9-10-11
THE ECONOMİST'E GÖRE ÇİN/12

İNCİR ÇEKİRDEĞİ

Ben siyaset çizmesini giymişim, çıkarmam, terlik giymem. Evimde bile ayakkabı ile dolaşırım.

TURGUT SUNALP
MDP Genel Başkanı

●

Ömrümün sonuna kadar bu görevde kalmak isterim.

İHSAN DOĞRAMACI
YÖK Başkanı

●

SODEP, miting yerini çok iyi seçmiş. İstanbul'u bilirsiniz. Saraçhane Meydanı'ndan geçenler merak edip bir başka büyük kalabalık oluşturur.

NECDET CALP
HP Genel Başkanı

●

Gideceğim diye kimse heveslenmesin.

KEMAL ULUSU
Futbol Federasyonu Başkanı

●

Başlarım SODEP'ine de ANAP'ına da!

AHU TUĞBA
Misafir Festivalci

●

Çok hareketli bir kız.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL
Eski Dışişleri Bakanı

●

Simoviç'e ilk penaltı attıranı görüp tanımak isterim.

TURGAY ŞEREN
Milliyet Gazetesi Spor Yazarı

●

Casuslar suçlu bulunursa ne yapılması gerektiği konusundaki bir soruya, kurşuna dizilmeleri gerektiği cevabını verdim. Gerçi ipe çekmenin daha fazla tercih edildiğini sanıyorum.

CASPAR WEINBERGER
ABD Savunma Bakanı

●

Bir kurgu-bilim olayı biçiminde izlediğimiz nükleer santral, birkaç yıl içinde herhalde çalışmaya ve elektrik üretmeye başlayacak.

MEHMET BARLAS
Milliyet Gazetesi Başyazarı

●

Anayasa Mahkemesi iptal ettiğine göre, yasa anayasaya aykırıymış.

BEDRETTİN DALAN
İstanbul Anakent Belediye Başkanı

●

Türkler çok para harcıyorlar.

OECD Raporu

Yemin ederim çok kötü kaleci değilim. Ben başarılı olduğum zaman "Hayret, Yaşar bunları nasıl kurtarıyor" diyorlar.

YAŞAR DURAN
Fenerbahçe Kalecisi

●

Romancı tavuklar gibi, fıtraten sahip olduğu bir çalışmayla ve kendisine mahsus bir tabiatla eserini doğuruyor.

ALAEDDİN ÖZDENÖREN
Milliyet Gazetesi Yazarı

●

Nazileri severiz, Türkleri döveriz.

Neo-nazi Marşı'ndan

●

Ben çapkınlıkların piri olduğum için, adamın niyetini gözünden anlarım. Hiç bir çapkın kızlarımın yanına yaklaşamaz.

NİYAZİ DAYMAZ
"Uluslararası Çapkın"

●

1984'te yaptığım konuşmada, bu aylarda enflasyonun ineceğini söylemiştim. İndi.

KAYA ERDEM
Başbakan Yardımcısı

İLTİFAT ÇEKİRDEĞİ

Sen de kaşınma, ananı avradını .....

ATİLLA SİN
ANAP Milletvekili

●

Yuh sizin yedi ceddinize.

İBRAHİM URAL
HP Milletvekili

●

Bağırma be...

ÖZGÜR BARUTÇU
ANAP Milletvekili

●

Ben senin bağırmanla susmam.

MÜKERREM TAŞÇIOĞLU
Kültür ve Turizm Bakanı

●

Göreceksin hangi inşaat olduğunu.

HAKKI ARTUKASLAN
ANAP Milletvekili

●

Gerçekten yanlış iş yapıyorsak, bizi mi kurtarmak istiyorsunuz? Bizi kurtarmaktan vazgeçin.

HAKKI ARTUKASLAN
ANAP Milletvekili

●

Bırakın ulan...

FECRİ ALPASLAN
ANAP Milletvekili

●

Bu kadar hafiflik yapmayınız...

HALİM ARAS
Meclis Başkanvekili

●

Sıraya niye vuruyorsun? İbrahim Taşdemir'in kafasına vursana.

MUSTAFA KILIÇASLAN
ANAP Milletvekili

Özdağlar'ı KDV yedi..

NURİ POYRAZ
İsmail Özdağlar'ın avukatı

●

İnanın paradan nefret ediyorum. Hayır kendisinden değil. Para konusundan.

REFİK ERDURAN
Güneş Gazetesi Yazarı

●

Diskoteklerde, kampinglerde, lokanta, gezi ve benzeri restoranlarda hiç yer yok... Ama, ağzımızı açtık mı, "ceplerdelik". Güya para yok. Boş tencere mitingini sevsinler...

RAUF TAMER
Tercüman Gazetesi Yazarı

●

Sayın Vehbi Dinçerler! Siz, dini bütün, iman sahibi bir insansınız...

HASAN PULUR
Hürriyet Gazetesi Yazarı

●

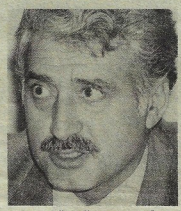

Bilmiyorum, görmüyorum, duymuyorum...

VEHBİ DİNÇERLER
Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı

●

Başbakan, "DİSK davasında yargılananlar kendi kendilerine yardım ettiler" demek istemiştir. DİSK komünizm propagandası yapıyorsa, onu finanse edenler de tabii ki, yine komünistlerdir.

SELİM EGELİ
Başbakanlık Basın Danışmanı

●

Cinleri gören tamıdıklarım var. Tepebaşı'nda bir gece kulübünde çalışan Fatma adında bir kadın tamyorum, bir cin ile ilişkisi vardı.

MUSTAFA İLOĞLU
"Gizli İlimler Hazinesi" Kitapları Yazarı

●

30 yıllık devlet memuruyum, kimseye yağ çekmedim. Sicilime bakın.

TURAN BAYEZİT
HP Milletvekili

●

Bu kanunla, Türk polisine verilen yetkiler az bile.

SAFFET ARIKAN BEDÜK
Emniyet Genel Müdürü

●

Aklanırsam ilk işim tarhana çorbası içmek olacak.

İSMAİL ÖZDAĞLAR
Eski Devlet Bakanı

haftanın portresi

Zao Ziyang'ın düşüşü ve yükselişi

Çin Başbakanı Zao Ziyang'ın hemen göze çarpan özelliklerinden biri, boyunun ortalama bir Çinliye göre oldukça uzun olması, diğeri kendinden fazlaca emin tavırları. Amerikalı bir diplomat onun bir başka özelliğini vurgulayarak "Çinli politikacılar arasında en kuvvetli tokalaşan adam" diyor.

Orta Çin'deki Henan eyaletinde doğan Zao Ziyang burjuva geleneklerine uygun bir eğitim görmesine karşın 13 yaşındayken "Komünist Gençlik Birliği"ne girdi, 18 yaşında ise Komünist Parti'ye üye oldu. Zao daha sonraki yıllarda Komünist Parti içinde çeşitli kademelerde görev yaptı. Ancak Zao Ziyang bir süre sonra Mao Zedung'un ideolojisini savunanlara ters düşmeye başladı. Her şeyden önce, Ziyang, malların ihtiyaca göre bölüştürülmesine karşı çıkıyordu.

1966'da başlatılan "Kültür Devrimi" sırasında gözden düşenlerden biri de Zao Ziyang'dı. Bütün görevleri elinden alındı. "Büyük toprak sahiplerinin kokuşmuş unsuru" olduğu gerekçesiyle sokaklarda teşhir edildi. Zao Ziyang ancak 4 yıldan sonra yeniden politika sahnesinde görüldü. Moğolistan'ın iç bölgelerinde "Devrim Komitesi" başkan vekilliğine getirildi.

1972 nisan ayında daha önce görev yaptığı Kanton eyaletine dönerek orada parti birinci sekreteri ve "Devrim Komitesi" başkanı oldu. Bu yıldan sonra Zao Ziyang'ın kariyeri hızla yükselen bir seyir izledi.

Deng Şiaoping iktidara geldiğinde Kanton'daki genç adamı unutmamıştı. 1975'te Zao Ziyang'ı 100 milyon nüfuslu Setşuan'a gönderdi. Deng Şiaoping daha sonra biraz da övünerek şöyle diyecekti: *"Onu doğduğum yer olan Setşuan'a gönderdim. Eyalette bir çok sorun vardı. İnsanlar yemek bulamıyordu. Bu nedenle Zao Ziyang'dan oraya gitmesini istedim. Setşuan'da 3 yıl kaldı, ama daha 2. yılın sonunda bütün sorunların üstesinden gelmişti."*

Zao Ziyang 1977'de Politbüro üyeliğine aday, 1979'da da tam üye oldu. 1980 şubatında Merkez Komite'nin *"Sürekli Komitesi"*ne üye oldu. 1980 eylülünden beri başbakanlık görevini yürütüyor. O tarihten itibaren Çin tarihsel bir dönüm noktasına girdi. Zao Ziyang bu dönüşümü şöyle açıklıyor: *"Önemli değişmeler 1979'dan sonra başladı. Temel görev sosyalist verimliliğin arttırılması, ekonominin ve yaşam seviyesinin yükseltilmesidir. Daha sonra kapalılığa son verip dışa açılmak istiyoruz."*

Deng Şiaoping tarafından ortaya atılıp Zao Ziyang tarafından uygulamaya konan reformların etkisi bütün Çin'de görülebiliyor. Tarımsal üretim her yıl yüzde 7 ile 8 oranında artarken, şehirlerde de küçük çapta girişimci faaliyetler göze çarpıyor. Zao Ziyang Çin'deki bu gelişmeler hakkında *"Çin'e has özelliklere sahip bir sosyalizm kuruyoruz"* diyor.

haftanın fotoromanı

Semra Özal *(Fotoğraf: Rıza EZER)*

dünya kulisi

ABD

Hayvanların silah teknolojisine faydaları

ABD'de yeni silahların etkinliğini ölçmek amacıyla canlı hayvanların kullanılıp kullanılmaması konusundaki tartışma sonunda kapandı. Çünkü silahlı deneylerde hayvanların kullanılması Savunma Bakanlığı tarafından serbest bırakıldı. Ancak fazla tepki almamak için kedi ve köpeklerin bu amaçla kullanılması yasaklandı. 1983 yılında deney ve araştırmalarda hayvanların kullanılması, Amerikan kamuoyunda geniş tartışmalara neden olunca Savunma Bakanı Weinberger tarafından yasaklanmıştı. Yasağın kaldırılmasını fırsat bilen ABD Silahlı Kuvvetleri hayvanları vurmak için özel tesisler inşa etmeyi planlıyor.

SUİKAST

"Başkan'a ateş ettiğim gün"

1981 yılında ABD Başkanı Ronald Reagan'a karşı başarısız bir suikast girişiminde bulunan John Hinckley "Başkan'a Ateş Ettiğim Gün: John Hinckley'in Hikâyesi" adlı bir kitap yayımladı. Suikast sırasında yaralanan güvenlik görevlisi Timothy McCarthy'nin avukatlığını üstlenen Kamenar, Hinckley'in bu kitaptan tek bir peni bile kazanmaması için mücadele edeceğini söylüyor. Ancak, hüküm giyen suçluların anıları sayesinde kazanç elde etmesini engelleyen yasa, avukat Kamenar'ın işine yaramayacağa benziyor. Çünkü ruhsal açıdan hasta olarak kabul edilen Hinckley hiçbir zaman yargılanamayacak.

REFAH TOPLUMU

"Yalnızlık parasızlıktan kötüdür"

Federal Almanya Çalışma Bakanı Norbert Blum, belki de ülkedeki 2.5 milyon dolayındaki işsizi avutmak için "Yalnızlık parasızlıktan çok daha çekilmez olabilir" dedi. Çalışma Bakanına göre refah toplumlarında insanlar artık maddi sorunlara değil, ruhsal sorunlara önem veriyorlar. Blum, ayrıca birkaç markın sosyal devletin yetkinliğini belirleyecek ölçüde olmadığına da değindi.

F.ALMANYA

Özür dileten fotoğraflar

"Spiegel" dergisi Yazı İşleri Müdürü Böhme, derginin 20 Mayıs 1985 tarihli sayısında CDU (Hıristiyan Demokrat Birlik) Genel Sekreteri Geissler ve Nazi Propaganda Bakanı Goebbels'in fotoğraflarını yanyana basarak arada bir benzetime kurduğu için, Geissler'den özür diledi. Böhme, parti genel sekreterine bir yazı göndererek dergide yayımlanan yazının içeriğinin polemiğe açık olduğunu, ama haksız sayılamayacağını bildirdi. Böhme fotoğraflara da değinerek ***"fotoğrafların seçimi konusunda sizden özür dilerim"*** *dedi.*

Özal'ın ziyareti öncesinde Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti ilişkileri

Turgut Özal Çin'e giderken

SEDAT ERGİN

ANKARA — Türk dış politikasında son yıllarda gözlenen ilginç oluşumlardan biri de, Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerde ortaya çıkan yakınlaşma süreci. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin **Mao**'nun önderliğinde gerçekleştirilen devrimden yaklaşık 20 yıl sonra (1971) kurulduğu, 1970'li yıllarda da genel bir donukluk döneminden geçtiği hatırlandığında, bugünkü yoğunluk yeni bir süreci gösteriyor.

Bu yoğunluk, iki ülke yöneticileri arasında yapılan yüksek düzeydeki ziyaret trafiğinde de görülebilir. Dönemin Dışişleri Bakanı **İlter Türkmen**'in 1981 yılındaki gezisinden bir yıl sonra Cumhurbaşkanı **Kenan Evren**'in yaptığı ziyaret, geçen yıl Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı **Li Xiannian** tarafından iade edildi. Son olarak da, Dışişleri Bakanı **Vahit Halefoğlu**, geçen ekim ayında Pekin'e giderek Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret eden üçüncü Türk Dışişleri Bakanı oldu.

Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti ilişkilerindeki yakınlaşma olgusu hangi faktörlerden kaynaklanıyor? Bunu büyük ölçüde iki ülkenin birbirlerine bakış açılarındaki değişiklikle açıklamak mümkün.

Türk diplomatlarına göre, Çin Halk Cumhuriyeti'nin, Türkiye'ye bakışında son dört beş yıl içinde büyük bir ilgi belirdi. Çin Halk Cumhuriyeti yöneticileri, Türk hükümet yetkilileri ile temaslarında bunun başlıca nedenlerinden birini, **"12 Eylül sonrasında Türkiye'nin istikrara kavuşması"** olarak açıklıyorlar. Pekin'e göre, **"Türkiye'nin stratejik açıdan özellikle Sovyetler Birliği'ne karşı kalkan işlevi gören bir ülke olarak 12 Eylül sonrasında istikrar kazanması, ÇHC'nin stratejik çıkarları açısından da olumlu bir gelişme."**

Uzak coğrafya parçalarında da olsa, Sovyetler Birliği ile sınır paylaşmak, Türkiye-ÇHC ilişkilerinin temel ortak paydası. Türkiye, Sovyetler Birliği karşısında ne kadar güçlü olursa. bu, Pekin'in gö-

Uzak coğrafya parçalarında da olsa, Sovyetler Birliği ile sınır paylaşmak Türkiye-ÇHC ilişkilerinin temel ortak paydası. Türkiye, Sovyetler Birliği karşısında ne kadar güçlü olursa, bu Pekin'in gözünde aynı ölçüde olumlu bir gelişme olarak değerlendiriliyor.

zünde aynı ölçüde olumlu bir gelişme olarak değerlendiriliyor.

Bu çerçevede, Türkiye'nin NATO'ya üyeliği, Çin Halk Cumhuriyeti yöneticilerinin gözünde özel bir önem taşıyor. Ve nihayet, Türkiye'nin, Ortadoğu'daki ağırlığını arttırmış olması, yine Pekin tarafından dikkatle not edilen bir gelişme. Bunun sonucu, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu'da birinci önceliği verdiği ülke Türkiye olarak belirliyor. Türk diplomatları,

Çin Başbakanı Zao Ziyang, önce gözden düştü, sonra tekrar itibar kazandı.

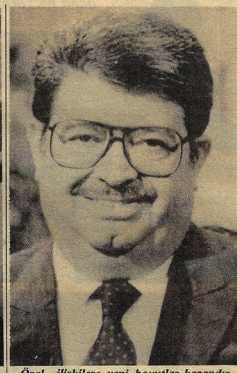

Özal, ilişkilere yeni boyutlar kazandırmak istiyor.

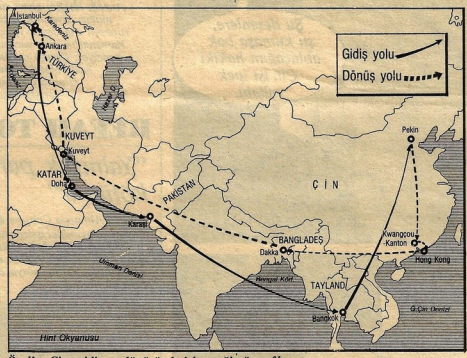

Özal'ın Çine gidiş ve dönüşünde izleyeceği güzergâh.

Çin Halk Cumhuriyeti

Cumhurbaşkanı: Li Xiannian
Başbakan: Zao Ziyang
Dışişleri Bakanı: Wu Xueqian
Yüzölçümü: 9.597.000 km²
Nüfusu: 1.008.175.188. (1982) - (1964 yılından bu yana yapılan ilk genel nüfus sayımı)
Nüfus artış hızı: Yüzde 5, (1976-1982 ortalaması) 1975'te 2,4
Başlıca şehirleri: Başkent Pekin ve Şanghay, Tianjin, Chongping, Kanton, Shenyang
Gayri safi milli hasıla: 260 milyar dolar
Kişi başına milli gelir: 229 dolar (Dünya Bankası istatistiklerine göre 280 dolar)
Enflasyon hızı: 1980'de 7.5, 1981'de 2,5
Döviz rezervleri: 5.048 milyon dolar
Silahlı kuvvetler mevcudu: 4.000.000
Ortalama hava sıcaklığı: Yaz aylarında 30 derecenin üzerinde. Rutubet oranı yüksek.

ÇHC'nin, Türkiye'ye karşı gösterdiği **"özel"** ilginin yapılan temas ve ziyaretlerde somut bir şekilde hissedildiğini belirtiyorlar.

Türkiye de, son yıllarda bir milyar nüfus ile dünya politikasında ağırlığı bulunan büyük bir güç olarak gördüğü Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerin geliştirilmesini dış politikanın özel öncelikleri arasına yerleştirmiş bulunuyor. İki ülke arasında herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmaması, ilişkilerin siyasi zeminde pürüzsüz bir şekilde gelişmesini kolaylaştırıyor. Bu arada Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kıbrıs sorununda Türkiye'yi gücendirecek bir tutum takınmaması da, Ankara tarafından olumlu karşılanıyor.

Başbakan Turgut Özal'ın, önümüzdeki hafta başlayacak olan Çin ziyareti, siyasi bakımdan sorunsuz olan ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde yeni bir adımı oluşturuyor. Ancak Özal, bu ziyaretinde, ilişkilere ekonomik alanda yeni boyutlar da kazandırmak istiyor.

Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ticaret rakamları incelendiğinde, karşılıklı ticari ilişkilerin son derece sınırlı kaldığı gözleniyor. Türkiye'nin 1982 yılında 17,5 milyon dolar olan ihracatı, ana kalemler pamuk ve krom, geride bıraktığımız yıl 40 milyon dolara yaklaştı. Türkiye'nin bu ülkeden ithalatı ise, aynı yıllar itibarıyla 3 milyon dolardan yaklaşık 8 milyon dolara yükseldi. Rakamlardan da görülebileceği gibi ticaret dengesi sürekli Türkiye lehine bakiye veriyor.

Ziyaret sırasında ticaretin karşılıklı olarak arttırılması olanakları araştırılırken, Başbakan'ın beraberinde gidecek Türk işadamları da Çin Halk Cumhuriyeti pazarında daha geniş bir yer edinmek için yeni bağlantılar kurmaya çalışacaklar. Bu arada görüşmeler sırasında Türkiye'nin, Çin Halk Cumhuriyeti'nden petrol ithal etmesi konusunun da gündeme gelmesi bekleni-

Başbakan Turgut Özal'ın önümüzdeki hafta başlayacak olan Çin ziyareti, siyasi bakımdan sorunsuz olan ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde yeni bir adımı oluşturuyor. Ancak Özal bu ziyaretinde ilişkilere ekonomik alanda yeni boyutlar da kazandırmak istiyor.

yor. Çin, bundan bir süre Türkiye'ye petrol satıp karşılığında mal almak istediğini bildirmişti. Çin Halk Cumhuriyeti, ayrıca Türkiye'deki bazı santralların yapımı ile de ilgileniyor.

Türk tarafının üzerinde durduğu bir başka konu da, Çin Halk Cumhuriyeti ile sanayi ve müteahhitlik hizmetleri alanında Ortadoğu ülkelerini de içine alacak üçlü-dörtlü işbirliği projelerinin gerçekleştirilmesi.

"Halkın Günlüğü"nün başyazarı, bugünkü Çin'i anlatıyor:

Pek çok kadro zengin oldu

Federal Almanya'da çıkan "Der Spiegel" Dergisi, Çin'deki yeni ekonomik politikalarla ilgili olarak, "Renmin Ribao" (Halkın Günlüğü) Gazetesi Başyazarı Fan Rangkong ile yapılan bir röportajı yayımladı. Çin'in en önemli resmi yayın organı olan Halkın Günlüğü Gazetesi'nin 58 yaşındaki Başyazarı Fan, aynı zamanda Deng Siaoping'in "dışa açılma" politikasının basın alanındaki önde gelen temsilcilerinden. Fan, gazetede parti tarafından belirlenen politikaların yorumlanması görevini yürütüyor. Spiegel'in Fan Rangkong ile aptığı röportajı kısaltarak sunuyoruz.

Fan Rangkong (solda) "Der Spiegel" yazarlarıyla görüşüyor.

— Bay Fan Rangkong Çin Komünist Partisi dünyada ilk kez vatandaşlarına "zenginleşin" sloganını veren Komünist Partisi. Bir komünist olarak bu slogan "yabancı" gelmiyor mu?

FAN— Hayır, bunu kesinlikle yabancı bulmuyorum. Bu slogan daha çok yoksulluğu ve eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlayan komünist ideale uyuyor. Marx'a göre her insan hür ve varlıklı olmalı. Çin çok yoksul bir ülke olduğu için Çinli komünistler devrimi yaptılar. Benim kuşağım, Çin gibi yoksul bir ülkede, halkı varlıklı hale getirmek için bir komünist partisi gerektiğini kavradığı için partiye bağlandı.

— Mao Zedung herhalde iyi bir komünüstti, ama hiçbir zaman böyle bir slogan atmadı.

FAN— İlk yıllarında o da aynı görüşü savunuyordu ve Çin Devrimi bu nedenle gerçekleşti.

Mao'nun son yıllarındaki hataları ağırdı. Ama Çin Devrimi'ne katkısını da küçümsememek lazım. Mao'nun kendisi de kolektif bir yönetim için öneriler yaptı, ama sonra kendisi buna uymadı.

— Peki, nasıl oldu da Çin KP "zenginleşin" sloganını yeni keşfetti?

FAN— Çünkü Komünist Partisi uzun ve dolambaçlı bir yol katetti.

— Ya da yanlış bir yol mu?

FAN— İsterseniz böyle de diyebilirsiniz. Ancak böyle şeylerden kaçınmak zordur. Benim için önemli olan zenginlik kavramının ifade edilmesi. Eskiden işçi zengin olamazdı ve zenginler de çalışmazdı.

— Şimdi bu değişti mi?

FAN— Yeni Çin'in doğuşu ile bu son buldu, ancak ne yazık ki hâkim olan sol eğilimin etkisi ile zenginlik canavar gibi görüldü; zengin olmak revizyonizmdi, yoksul olmak ise şerefli bir şeydi.

— Çin Komünist Partisi, Yugoslavya'dan sonra yönetimde olan parti olarak ilk kez merkezi planlama ve kontrolün kutsal ilkesinden vazgeçti. Bununla partinin rolü zayıflatılmış olmuyor mu?

FAN— Biz planlamayı yalnızca kısmen, tamamen ortadan kaldırmadık. Geçmişteki plan ekonomisi taşlaşmıştı, pazar ekonomisinin unsurları gözardı ediliyordu. Ekonomik reformla pazar ekonomisinin unsurlarına yeniden saygınlık kazandırdık. Bütün bunlar henüz deneme aşamasında, ama başarılı olacağına inanıyorum.

— Merkezi planlamanın ve kontrolün kaldırılması ile parti şimdi birey olarak her Çinli için daha az önemli hale gelmedi mi?

FAN— Hayır, hâlâ önemli bir rol oynuyor. Ancak somut ekonomik faaliyetlere daha az karışıyor. Dışa açılma politikası ve içeride ekonomik canlanma için de partinin önderliğine gereksinimimiz var.

— Ama, Mao'nun toplumsal modelinde merkezi bir yeri olan halk komünleri ortadan kaldırıldı. Hiç değilse bu konuda artık partinin rolü ortadan kalktı.

FAN— Geçmişte parti bütün dizginleri elinde tuttu, bu doğru bir şey değildi. Bunun sonucu olarak en önemli iş olan parti çalışmasını yerine getirmedi. Şimdi görevler dağıtıldı. Yönetim, yönetim işleriyle uğraşıyor, ekonomik teşkilatlanma ekonomik sorunlarla, ve parti de parti işleriyle. Böylece önder rolünü daha iyi algılayabilir.

— Parti'nin bakışında bireylerin özel girişim ve özel kâr için giriştiği iktisadi faaliyetlere bir sınır koyma anlayışı var mı?

FAN— Bu bizim için yeni bir sorun ve partide bu konuda değişik görüşler var. Çin'de Nian adında küçük bir tüccar "Karpuzçekirdeği Kralı" adıyla meşhur oldu. Bu çiğnenmek için kavrulmuş şeylerin satışı ile her yıl 10 milyon yuan (1 milyar 859 milyon TL.) ciro ediyor. Böyle kazançları herhalde vergilerle sınırlamalıyız. Ekonomik reformlarımızın başlangıcında, özel ticaret yapanları teşvik etmek için vergi koymadık.

— Gelecekte Çin ekonomisinin daha geniş alanlarının özel girişimin elinde olacağını düşünebiliyor musunuz?

FAN— Ekonominin büyük kısmı devletin elinde kalacak, özel teşebbüs bir tamamlayıcı durumunda.

Partinin yeni attığı "Zenginleşin" sloganı, yoksulluğu ve eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlayan komünist ideale uyuyor. Marx'a göre her insan hür ve varlıklı olmalı... Eskiden sol eğilimin etkisiyle zengin olmak revizyonizm, yoksul olmak ise şerefli bir şey olarak görülürdü...

— Örneğin Çin için çok önemli olan bisiklet üretimi büyük ölçüde özel girişimin eline geçebilir mi?

FAN— Henüz özel bisiklet fabrikaları yok. Özel girişimciler henüz bunu ekonomik olarak karşılayamıyorlar. Ancak örneğin küçük özel maden işletmeleri var.

— Yani, bisiklet üretimin büyük ölçüde özel teşebbüse devretmekte sizce ideolojik bir sakınca yok?

FAN— Hayır, eğer girişimciler buna hazır olsalardı, bunu çok iyi bir şey olarak görürdük.

— Geleneksel olarak Çin'de tüccarların ve satıcıların sosyal prestiji çok düşüktü, kâr düşkünleri spekülasyoncu olarak görülürlerdi, şimdi partinin kutsaması ile bu konuda bir değişiklik olmuyor mu?

FAN— Evet, geçmişte ticaret hep küçük görülürdü. Bu bize çok büyük kayıplar verdirdi. Şimdi ticaret canlandı, mal değiştokuşu işlemeye başladı.

— Tarım ve tekstilde özel işletmelerin serbest bırakılması hatta özel doktor muayenehanelerine ve okullara izin verilmesi sonucu yabancı ülkelerde Çin 36 yıllık sosyalizmden sonra kapitalist mi oluyor sorusunu uyandırdı. Bu konuda ne diyorsunuz?

FAN— Deng Siao Ping kısa süre önce bunu yanıtladı. Çin kapitalist yola gitmeyecek, bizim ideallerimiz ve hedeflerimiz değişmedi, dedi. Geçmişte Çin'de kapitalizm bile azgelişmişti, şimdi biz özel teşebbüsü serbest bıraktık ve sonuçlar beklentilerimizin çok üstünde oldu. Bu yeni gelişimden korkumuz yok, çünkü madencilik ve enerji gibi çekirdek alanları elimizden bırakmadık.

— Sizin planınızda, verimlilik getiren her yerde pazar ekonomisinin unsurlarını serbest bırakmak yeralıyor mu?

FAN— Evet, pazar ekonomisinin payı daha da artacak, bazı bölgelerde artık buğday üretimi bile merkezi planda yer almıyor.

— Çin'deki ekonomik reformun başarısı gerçekten şaşırtıcı; sanayi ve tarım alanında üretim geçen yıl yüzde 14,2 oranında arttı. Eğer böyle devam ederse, özellikle kırsal alanda önemli bir işgücü işsizlik basgöstermeyecek mi?

FAN— Evet, bu bir sorun. Bizim çözüm formülümüz şöyle: "Tarlayı bırakın, ama köyü bırakmayın". Kırsal alandaki pek çok kişi köyde oturuyor, ama fabrikada çalışıyor. Eskiden çok fazla insan kırsal alanda çalışıyordu.

— Peki kırsal alanda şimdi ne gibi değişiklikler oldu?

FAN— Geleneksel olarak Çin köylüsü safak sökerken tarlaya gider. Halk komünleri kuruluktan sonra ancak saat sekizde tarlaya gidiyordu. Ondan sonra kadrolar görev taksimi yapıyordu, sonra yeniden iş araçlarını almak için köye dönüyordu. Sonra tekrar tarlaya gelince önce bir sigara molası veriyordu. Kırsal alanda üretimin düşmesi pek de mucize değildi.

— Eskiden halk komünlerinde görev

Çinli mankenler Carden modasını sunarken

taksimi yapan kadrolar şimdi ne oldu?

FAN— Ben de kendi kendime bu soruyu sorduğum için, kırsal bölgelere gittim ve acaba, yeni politika sonucu kırsal alanda yeni çelişkiler doğabilir mi diye araştırma yaptım. Partinin ücretli elemanları işsiz kalıp çevrede bunlara kötü gözle bakılıyor mu? Ve bugün para kazananların itibarı arttı mı diye araştırdım.

— Araştırmalarınız ne sonuç verdi?

FAN— Korktuğum gibi değildi. Kadroların pek çoğu zengin olmuş. Neden? Çünkü mevcut durumu, ortamı iyi tanıyorlar, daha çok biliyorlar. Onlar uyanık (clever), başlangıcı onlar yapıyor. Köylüler için onların örnek olması önemli, çünkü hâlâ kendilerini kadrolara göre ayarlıyorlar. Eğer o bir şeye başlarsa, onlar da arkasından gidiyorlar, böyle bir örnek olmadan girişime cesaret edemiyorlar.

Çin'de diskotekte dans edenler

— Halk komünlerinin eskiden üyelerine verdiği sosyal hizmetler ne oldu-okul, çocuk bakımevleri ve hastaneler gibi?..

FAN— Bunlar hâlâ var. Hatta para olduğu yerde daha da iyiler.

— Para olmayan yerde?

FAN— Geri olunan yerler, ona göre geri kaldı. Çin büyük bir yer, karmaşık ilişkilerimiz var. Daha zengin köylerde de yoksullar var. Köy okulu öğretmenlerinin çoğu da bu durumda, çünkü tarlada çalışacak zamanları yok.

— Ekonomik reformların sonucunda parti şimdi "sağlıksız eğilimler", ya da "çarpık rüzgârlar" diye adlandırılan şeylerle uğraşıyor: Yolsuzluk, sahtekârlık, iktisadi suçlar gibi. Bunları da hesaplamış mıydınız?

FAN — Bunlara üzülüyoruz ve bunları önceden tahmin ettiğimiz de söylenebilir. Çünkü ülkemizde ne zaman yeni bir politika ortaya atılsa, bundan yararlanmak isteyen kişiler daima ortaya çıkar. Ancak "çarpık rüzgârların" böylesine güçlü eseceğini tahmin etmemiştik. Bunun için somut nedenler var.

— Nedir bunlar?

FAN— Fiyatların devlet tarafından saptanmasına son verildiğinden ve arz-talep yasasına göre ayarlanmasından beri ortalığı fiyatların yükseleceği, yükselmeye devam edeceği korkusu sardı. Ve ücretleri arttırmak istememize rağmen, insanlar fiyatların ücretlerin önüne geçeceğine inanıyorlar.

—... Yani tıpkı Batı'daki gibi.

FAN — Ve böylece pek çok işletme fiyat ve gelir reformundan önce çalışanlara bir şeyler ödeme fırsatını kullandı.

— Açılma politikası sonucu Çin yeni yeni bir çok alanda, şimdiye kadar yasaların bulunmadığı pek çok alanda yeni yeni yasal düzeni kuruyor. Deng Siao Ping kısa süre önce, partinin de gelecekte yasal düzenleme altına gireceğini söyledi. Kadrolar böyle bir yasalar egemenliğini kabul etmeye hazır mı?

Halk komünleri kurulduktan sonra Çin köylüsü saat 08.00'de tarlaya gidiyor, kadrolar görev taksimi yaptıktan sonra, iş araçlarını almak için yine köye dönüyor. Sonra tekrar tarlaya gelip sigara molası veriyordu. Bu dönemde kırsal alanda üretim düşmesi pek de mucize değildi...

FAN— Tabii. Çünkü Çin Anayasası'nda her politik partinin yasalara uyacağı yazılıdır. Ancak bunun yazılmasıyla herkesin bunu kavradığı söylenemez. Hâlâ şöyle diyen insanlar var: "Yer ve gök arasındaki herşeyi biz yarattık. Yasa biziz. Bu yasaya ister uyarız, istemezsek uymayız". Ancak bir Çin atasözü 'Kim daha büyüktür, vali mi yasa mı?" der,

— Son yıllarda Çin'de binlerce suçlu idam edildi. Bunlar yeni yasalar temelinde mi yapıldı?

FAN— Evet, ceza ve cezalandırma yasası o sırada yürürlüğe girmişti. Her ikisine göre yapıldı.

— Kaç ölüm cezası uygulandığını söyleyebilir misiniz?

FAN— Kesin sayıyı bilmiyorum. Haydutluk, saldırı ve irza geçmelere karşı kamuoyu, şimdiye kadar yalnızca hapis cezası verilen yerlerde ölüm cezası uygulanmasını da istiyor.

— Çin Komünist Partisi kendi tarihini henüz tam berraklığa kavuşturamamışa benziyor. Halen süren bir kampanyada 'kültür devriminin yüzde yüz reddedilmesi" isteniyor, ancak onu başlatan Mao için yalnızca, son yıllarda "hatalar" yaptığı, fakat suç işlemediği söyleniyor.

FAN— Bunun için Çinlilerin Mao'nun kişiliğine karşı tavrını bilmek gerekir. Mao'ya karşı çok derin duygular beslerler. Son yıllarındaki hataları ağırdı, ama Çin Devrimi'ne katkısını da küçümsememek lazım.

— Kültür Devrimi sırasındaki tutuklamalara ragmen mi?

FAN— Elbette Kültür Devrimi sırasında pek çok insana saldırdı, ama devrimin sonraki aşamalarında onların yeniden serbest kalmasını da sağladı. Deng Siao Ping bu sonraki aşamalarda yeniden göreve gelmesi ve saygınlık kazanmasını da Mao'ya borçludur.

Yeni açılan bir güzellik salonu ve kapıdan içerisini izleyen Çinli gençler

— Dörtlü Çete olarak adlandırılan grup mahkûm edildi. Peki ama, Mao gibi büyük bir lider, ÇKP gibi büyük bir parti ve Çin gibi büyük bir ulus nasıl oldu da, yalnızca 4 kişi tarafından "aldatılıp kandırıldı?"

FAN— Marxist tarih kavrayışımıza göre biz Çinliler tabii ki bütün bu gelişmelerin yalnızca 4 kişi tarafından belirlendiğini söylemiyoruz. Feodal gelenekler, kişi putlaştırması ve demokrasi eksikliğinin de bunda sorumluluğu vardır. Mao'nun kendisi de daha iyi düzenlemeler, örneğin kolektif bir yönetim için öneriler yaptı, ama sonra kendi buna uymadı.

— Çinliler görünür bir biçimde ekonomik özgürlüklerin tadını çıkarıyorlar. Bundan sonra daha geniş entelektüel özgürlük de tanınacak mı?

FAN— Düşünceler özgürdür. Kim sizin bir şey düşünmenizi yasaklayabilir?

Eski kadroların ne yaptığını merak ettiğim için, kırsal alanlara gittim. Kadroların pek çoğu zengin olmuş. Çünkü onlar ortamı daha iyi tanıyorlar ve daha uyanıklar. Köylüler için onların örnek olması önemli, çünkü hâlâ kendilerini onlara göre ayarlıyorlar.

— Yalnızca düşüncenizi her yerde açıkça dile getiremezseniz değil mi-?

FAN— Bizim burada düşüncelerinizle parti ve sosyalizme de karşı olabilirsiniz, ama böyle bir makaleyi hiç kimse basmaz. Ancak eleştiri yapabilirsiniz, partiyi de eleştirebilirsiniz, Böyle eleştiriler gazetelerde yeralır.

— Çin'deki bu temel yeniliklerden sonra şu soru ortaya çıkıyor. Uzun vadede böyle bir açık kapı politikası Komünist Parti'nin tek parti hâkimiyeti ile bağdaşabilir mi?

FAN— Ben bu konuda bir çelişki görmüyorum.

— Öteki komünist partilerin çoğu bunun çelişik olduğu görüşündeler.

FAN — O zaman bu kapalı kapı sosyalizmi olur, biz de bunu çıkışı olan bir yol olarak görmüyoruz.

Fiyatların devlet tarafından saptanmasına son verildiğinden ve arz-talep yasasına göre ayarlanmasından beri ortalığı fiyatların yükselmeye devam edeceği korkusu sardı. Ücretleri arttırmak istememize rağmen, insanlar fiyatların ücretlerin önüne geçeceğine inanıyorlar.

Karpuz Çekirdeği Kralı Nian (sağda), kendisini milyoner yapan çekirdekler ve müşterileriyle birlikte.

YAZAMADIĞIM ÇİN - 1971

Cüneyt Arcayürek

Çin Halk Cumhuriyeti'ne 1971'de gittim. 12 Mart 1971 darbesinden hemen sonra. Mao Zedung sağdı. Çin, kısa süre önce Kültür Devrimi'nden geçmişti, etkileri hâlâ görülüyordu. On beş güne yakın kaldım Çin'de. Dilediğim her yere gittim, her soruma kendi doğrultularında yanıt verdiler. O sıralarda hiçbir gazeteci ile görüşmeyen Başbakan Çu En Lay beni kabul etti. İki saate yakın görüştük. Dönüşümde ne bu demeç, ne de Çin izlenimlerim, çektiğim fotoğraflar yayımlandı. Çünkü, 12 Mart 1971 ara rejimi içindeydik. Mao ülkesiyle ilgili "her şey" yasaktı. 14 yıl sonra, 1971 Çin'inde toparladığım bilgilerin, izlenimlerin çok kısa bir özetini sunuyorum.

C.A.

Pekin'de kaldığım Hsin Chiao Oteli'nden çıktık, Sovyet yapısı büyük, siyah bir otomobile bindik.

Gece, inmişti.

Işıklandırılmış, fakat tenha görünümlü geniş asfaltın tarihi Tian An Men Alanı'na doğru kaydık.

Alanın solunda büyük müze binası yükseliyordu. Hemen karşısında Çin Halk Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi'nin görkemli binası. Meclisin ön yüzü karanlık ve sessizdi.

Temsilciler Meclisi'nin arkasına düşen bir kapıya yanaştık. Küçük bir bahçenin çevresini ve kapısını askerler tutmuştu. İçeri girdik. Birkaç merdiven çıktıktan sonra küçük bir hole vardık. Bakışlarımla hangi yöne gideceğimizi çevremdekilere sorarken, arkamda bir hareketlenme oldu. Döndüm.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin güçlü Başbakanı **Çu En Lay** karşımdaydı.

Bana eşlik edenlerden biri, **"Başbakanımız Çu En Lay"** dedi.

El sıkıştık. Çu, gri renkte bir Mao kostümü giymişti. Grileşmiş saçlarını arkaya doğru taramıştı. Ortadan kısa boyluydu. Sağ eli sürekli olarak midesi üzerinde duruyordu. Siyah gözleri pırıl pırıldı. Canlı bakışları vardı, bu gözler sağı solu denetliyor gibi bir duygu veriyordu insana.

Eliyle yol gösterdi. Dikdörtgen biçimindeki büyük salona birlikte girdik.

Salona gri siyah renkler egemendi. Her yer halıyla kaplıydı. Bir dizi koltuk daire biçiminde sıralanmış, tanımadığım kişiler oturuyordu. Siyah kadife perdeler tavandan aşağıya iniyordu. Kristal avizelerden dağılan canlı ışıkların dışarıya sızması olanaksızdı.

Ağır ağır ilerledik. Çu En Lay sağında bir koltuğu gösterdi.

Sigara sundu, yaktım. Ardından Çinlilerin konuklarına sundukları yeşil çay, porselen bardaklarla geldi.

Çin Başbakanı ile aramızda, geride Çinli bir kadın oturuyordu. Çu En Lay'la yapacağım görüşmenin çevirmeniydi. Çu, ayak ayak üstüne atmıştı, bir ayağını hafiften sallıyordu. Görüşmeyi genel bir soruyla açmak istedim:

"Sosyalist ülkeler arasındaki ilişkilerin bugünkü durumu nedir?" diye sordum.

Hafiften güldü:

"Sosyalist ülkeler birleşiktir" dedi.

Mao-Lin-Çu

Çin'e girebilmek için uzun süre uğraşmıştım. 12 Mart darbesinden birkaç ay önce vize için başvurmuştum. Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti'ni henüz tanımamıştı. Vize başvuruları Paris'teki Çin Büyükelçiliği'ne yapılıyordu. Uzunca bir süre bekleniyor, eğer Çin'e gitmenize izin çıkarsa dolaylı yoldan isteğin kabul edildiği bildiriliyordu. Zamanın Dışişleri Bakanı Çağlayangil'e Çin'e gitmek istediğimi söylediğim zaman Paris Büyükelçiliğimize bu başvurunun olumlu sonuç vermesi için telgraf çekmişti. Vize verildiğini aynı kanaldan öğrenmiştim.

Pakistan'a gidecek, başkent İslamabat'ta Çin Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliğine başvuracaktım. Vizem hazırdı.

Çin yolculuğu için hazırlıklar yaptığım sırada 12 Mart darbesi geldi.

İslamabat'a indiğim gün, 12 Mart darbesi henüz birinci ayını doldurmamıştı.

Bir gün sonra İslamabat'ta Çin seddi kadar yüksek duvarların arasındaki büyükelçiliğin bir salonunda diplomat Çen, vizeli pasaportumu uzatırken:

"İçmez misiniz, Çin birasıdır" dedi. İçtik birlikte. Daha sonra, "yemez misiniz, hepsi Çin ürünüdür" dedi, bir tabak içinde kuruyemişleri uzatarak. Sormaya gerek yoktu. Salondaki halılar, koltuklar, tabaklar, bardaklar, sigaralar Çin ürünüydü. Elçiliğe ilk gidişimde Çen'in sorusunu hep anımsayacaktım. Çen, "vizenin pasaportuna mı, yoksa ayrı bir kâğıda mı işlenmesini" istediğimi sormuştu. Şaşırdığımı görünce, "Kimi kişilerin Çin vizesini pasaportlarına işletmeyi istemediklerini" söylemişti. Mao Zedung'tan president diye söz edince sinirli bir davranışla, "asla" demişti. "Başkan Mao'dan 'president' diye söz etmeyiniz, 'Chairman' diye konuşunuz" demişti.

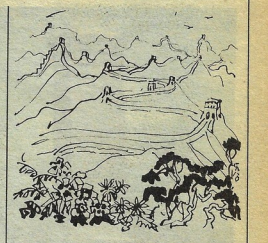

O sırada Çinlilere 'president' sözcüğü "emperyalist ABD'yi" anımsatıyordu.

Karaçi'den kalkan Air France uçağı hız kesip alçalmaya başladı.

Dümdüz uzanan yemyeşil toprağı düzenli biçimde kesen su kanalları kuşbakışı ilk izlenimlerdi. Yağmur Şanghay dolaylarında toprağa akıyordu.

Şanghay Havaalanı'ndaki terminal büyüktü, görkemliydi. O sırada Çin'e haftada bir yabancı uçak geliyordu. Pist boştu.

1971'den bu yana Çin'de ne değişti?

Çu Enlay ve Mao Zedung - Doruk ve eteğindeki

Cüneyt Arcayürek'in 1971'de Çin'i ziyaret etmesi ve Çu En Lay ile görüşmesinden bu yana, dünya nüfusunun dörtte birini barındıran bu ülkede çok önemli siyasal ve ekonomik gelişmeler yaşandı. Bu gelişmeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

• 1970'lerin başından itibaren Çin Komünist Partisi içindeki, kabaca "ılımlılar" ve "radikaller" olarak tanımlanabilecek kanatlar arasındaki ayrılıklar yeniden belirginleşmeye başladı. Çu En Lay önderliğindeki ılımlıların etkinliklerini gittikçe artırdıkları görüldü. Çu 1975'te "Tarım, Sanayi, Bilim ve Savunma" alanlarında modernleşmeyi içeren bir programı ortaya attı. "Dört modernleşme" olarak anılan bu programın başlıca mimarlarından biri de, Kültür Devrimi sırasında "kapitalist yolcu" olarak boy hedefi yapılan Deng Siyaoping idi.

• Radikallerin başında ise aralarında Başkan Mao Zedung'un eşi Çiyang Çing ve 1973'te parti başkan yardımcılığına getirilen Vang Hung Ven'in bulunduğu, sonradan "Dörtlü Çete" olarak anılacak grup yer alıyordu. Bu grup, 1960'ların sonundaki Kültür Devrimi'ni canlandırmayı amaçlıyordu.

• Parti içinde bir de "orta yolcular" olarak nitelenebilecek Huo Kuo Feng'in temsil ettiği bir kanat bulunuyordu. 1976 başında Çu En Lay'ın ölümü üzerine başkanlığa Hua getirildi. Deng ise bir kez daha tasfiye edildi.

• Mao'nun 9 Eylül 1976'da ölümü üzerine parti içinde ılımlılarla radikaller arasındaki mücadele kızıştı. Vang Hung Ven'in parti başkanlığına getirilmesi beklenirken, ılımlılarla orta yolcuların ittifakı sonucu Hua Kuo Feng 7 ekim günü bu makama geldi. Aynı gün "Dörtlü Çete" devlete ve partiye karşı bir darbe teşebbüsünde bulunmakla suçlanarak tutuklandı ve sonradan yargılandı.

• "Dörtlü Çete"nin parti içindeki yandaşları da geniş ölçüde tasfiyeye uğradı. Deng Siyaoping liderliğindeki ılımlıların parti içinde ağır basmakta oldukları anlaşılmaya başladı. Nitekim parti merkez komitesinin Haziran 1981'de yaptığı toplantı sonunda Hua Kuo Feng parti başkanlığından alınarak, yerine Deng'in yakınlarından olduğu bilinen, parti genel sekreteri Hu Yaobang getirildi. Merkez komitesi askeri kurulu başkanlığından da alınan Feng yerine bu görevi bizzat Deng Siyaoping üstlendi. Bu tarihten itibaren Çin'in bir numaralı yöneticisi Deng oldu.

• 1982'den bu yana Çin yönetiminin başlıca temsilcileri, başta Deng, parti başkanı Hu ve Başbakan Zao Ziyang. Bu kişilerin önderliğinde ÇKP, Çu En Lay'ın "Dört Modernleşme" programını uyguluyor. Bu politika uyarınca ülke ekonomisinde piyasa mekanizmalarına, kişisel girişime daha geniş bir yer veriliyor ve ülke yabancı yatırımlara ve teknolojiye kapılarını açmış bulunuyor. Dış politikada da Sovyetler'le ilişkilerde normalleşme yönünde gelişmeler olurken, ABD ile özellikle ticari ilişkilerde ilerlemeler gözleniyor.

Büyük bir salonda kırmızı kaplı binlerce kitap sergilenmişti. "Mao Zedung'un Eserlerinden Parçalar" adını taşıyan kitaplar Türkçe dahil her dilde basılmıştı. "Mao Zedung'un Öğretileri" 700 milyonluk Çin'de başlıca yapıttı.

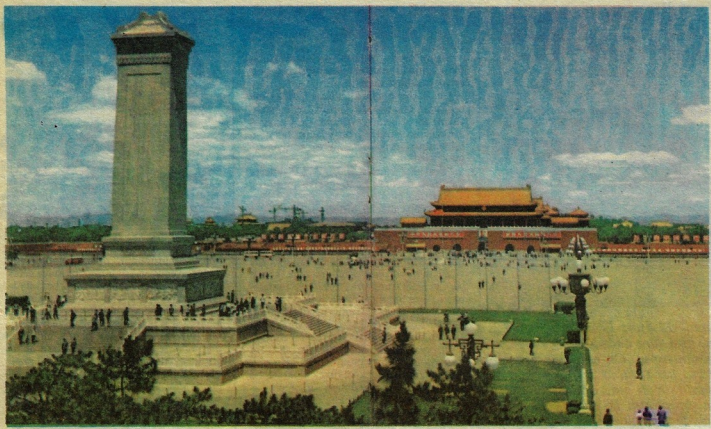

TİAN'ANMEN MEYDANI — Pekin'in en büyük meydanı olan Tian'anmen de önde "Kahramanlar Anıtı" arkada yazlık saray.

Terminal binası dingindi, çevre olağanüstü temiz. Kulağa çok yabancı gelen musikinin nağmeleri yayılıyordu. Beni Pekin'e götürecek Çin Havayolları uçağının kalkış saatini beklerken Şanghay'da beni karşılayan genç Çinli merakımı giderdi:

"Çin Kültür Devrimi'nin yarattığı yeni operadan parçalar" dedi.

Büyük bir salonda kırmızı kaplı binlerce kitap sergilenmişti. "Mao Zedung'un Eserlerinden Parçalar" adını taşıyan kitaplar —Türkçe dahil— her dilde basılmıştı. Genç Çinli, "Dilediğiniz kadar alabilirsiniz" dedi. "Mao Zedung'un Öğretileri" 700 milyonluk Çin'de başlıca yapıttı. Özellikle Kültür Devrimi'nden sonra işyerlerinde, evlerde bu kitaptan belirli bölümler okunuyordu. Törenlerde bu kitabı sağ ellerine alıyor, kalplerinin üzerinde tutuyorlardı.

Kısa süre bana eşlik eden genç Çinliden, 'Amerikan emperyalizmine karşı kazandıkları zaferin' heyecanını dinledim:

"Bilmem, biliyor musunuz" dedi. "Çin, Japonya'da yapılan masatenisi müsabakalarında her devleti, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bütün devletleri geride bıraktı. Birinci, ikinci, üçüncü sıra bizim!"

Masatenisi Çin'in ulusal sporuydu. Hemen her fabrikada, okulda, hatta otelde insanlar masatenisi oynayabilmek için sıra bekliyorlardı. Sokak aralarındaki küçük arsalarda basket ve futbol alanları vardı.

Pekin'de beni karşılayan, görüşmelerimi, gezilerimi düzenleyen, danışmanlık yapan otuz yaşlarındaki Hsu Kun'a:

"Şii Kun" dedim, **"Yetkililere söyle, Başkan Mao Zedung ile görüşmek istiyorum."**

Hsu Kun, ses çıkarmadı.

Hsu Kun'un görevini üstlenen kişilere Çin'de "fudao" diyorlardı. Bir süre geçti, Hsu Kun'a isteğimin ne olduğunu sordum. "Başkan Mao Zedung çok meşgul" dedi.

Aslında Başkan Mao Zedung'un nerede olduğunu açıkça söyleyebilen kimse yoktu Pekin'de. Hatta "Mao'dan sonra gelen önderlerin" oturduğu yerleri, günlük çalışmalarını nerede yaptıklarını öğrenmek olanaksızdı. Araştıran sorulara verilen yanıtlarda, Başkan Mao'nun Pekin'in bir yöresinde "mütevazı bir konutta" ya da Şanghay dolaylarında "bir yerde" oturduğu söyleniyordu. Mao, 1 Ekim Kurtuluş Bayramı törenlerine katılıyor, tarihi Tian An Men Alanı'nı dolduran yüzbinlerce insan "önder, öğretmen ve rehber Başkan Mao'ya" hep bir ağızdan "Bin yıl yaşa" diye haykırıyordu. Mao'nun 1969'larda "kendisinden sonra Çin'in önderi" olarak tanıttığı Lin Biao'nun beni kabul etmesini istediğim zaman aynı nezaket, aynı yanıt:

"Sayın Lin Biao çok meşgul!"

Oysa bütün direnmeye karşın Mao Zedung ve Lin Biao ile görüşemeyeceğimi biliyordum. Mao Zedung, gazetecilerle konuşmuyordu. Devrim öncesi binlerce kilometrelik "uzun yürüyüş"ü sırasında yanından ayrılmayan Amerikalı gazeteci Edgar Snow dışında hiçbir gazeteciyle görüşmemişti.

Fudaoma, **"Üyleyse Çu En Lay"** dedim. Hsu Kun, "bakalım" diye yanıt verdi. Hemen her gün bu görüşmenin ne zaman gerçekleşeceğini sorduğum zaman ne umut ne de umutsuzluk veriyordu. Beklememi, sabırlı olmamı söylüyordu. Çin'de hâlâ "aceleci" insanları sevmiyorlardı.

Lin Biao ile Çu En Lay özellikle 1966 Kültür Devrimi'nde önemli görevler yapmışlardı. Söylediklerine göre, Mao Zedung doğrultusunda ülkeyi "burjuvaziye kaçan, hain Moskova revizyonistleri ve emperyalistleri ile işbirliğine girişen elemanlardan temizleme" operasyonunda ön planda savaşmışlardı.

Lin Biao bir ırgatın çocuğuydu. Çu ise, Çin'in soylu bir ailesinden geliyordu. Babası bir profesör, annesi kültürlü bir kadın olan Çu En Lay, gençliğinde Nankin Üniversitesi'ndeki olaylara karışmış, bir yıl hapis yatmıştı. Sonra, öğrenim için Paris'e gitmiş, orada Çin Komünist Partisi'ni kurmuştu. 1924'lerde Çin'e dönen Çu, hemen Mao'nun yanında ve Komünist Partisi'nin üst yönetiminde yer aldı, Çinlilerin deyimiyle "Mao fikir çizgisinden" hiçbir zaman ayrılmadı. Lin Biao'nun ünü, Çin iç savaşında buyruğundaki militan güçlerle Yilla Dağı eteklerinde büyük bir Japon askeri gücünü yok etmeyi başarmasından kaynaklanıyordu. Son yıllarda ise Kültür Devrimi'ni "parçalamayı" hedef alanları Halk Kurtuluş Ordusuyla temizlemiş, "ülkenin politik açıdan düzen koruyucusu" durumuna gelmişti.

Mao, bir doruktu kuşkusuz. Ne var ki, Lin ve Çu, bu doruğun hemen eteklerinde iki önemli insandı.

Çu En Lay, hafiften güldü:

Çin'de o sırada sürekli olarak "iki emperyalist" deyimi kullanılıyordu. Kapitalist emperyalist ABD ile sosyal emperyalist Sovyetler Birliği... Çu En Lay bu konuda şu açıklamaları yaptı: "Bu iki süper devlet dünyayı kontrollerine alabilmek için birbirleriyle uyuşmakta ve bir yandan da dalaşmaktadır. Dünya hegemonyası kurmak, nüfuz alanlarını paylaşmak için."

"Sosyalist ülkeler birleşiktir" dedi. Arından ekledi:

"Ulusların bağımsızlığını koruması gerekliliğine uymalıyız. Biz, başkalarının saldırılarına karşı bağımsızlığımızı koruma-lıyız, kimseye saldırmamalıyız. Biz, başkalarının içişlerine müdahale edilmesine de karşı çıkıyoruz. Biz, başkalarının toprak bütünlüğüne saygı gösteriyoruz. Eşitlik ve karşılıklı yarar temelinde duruyoruz. Eğer bu ilkelere uyarsak, barış içinde yaşayabiliriz."

Bana döndü:

"İşittiğime göre Arnavutluk ile ilişkileriniz iyi" dedi.

Arnavutluk, Çin'in —o sırada— büyük değer verdiği ülke.

"Evet" dedim.

"Dost olduğunuzu duyduğum Romanya ile iyi ilişkileriniz var."

"Evet" dedim, **"Bulgaristan'la da öyle."**

Çu, Bulgaristan'ı duymazlıktan geldi.

"Anmsadığıma göre İran ve Pakistan'la ilişkileriniz iyi olacak?"

"Bir paktın içinde bulunuyoruz, dostuz."

"Biliyor musunuz, yarın İran Prensesi, Pehlevi'nin kızkardeşi buraya geliyor, tanır mısınız?"

Lin Biao bir ırgatın çocuğuydu. Çu ise, Çin'in soylu bir ailesinden geliyordu. Babası bir profesör, annesi kültürlü bir kadın olan Çu En Lay, gençliğinde Nankin Üniversitesi'ndeki olaylara karışmış, bir yıl hapis yatmıştı. Sonra öğrenim için Paris'e gitmiş, orada Çin Komünist Partisi'ni kurmuştu.

Çu Enlay'ın görüştüğü ilk Türk gazetecisi Cüneyt Arcayürek, yukardaki resim. Halkın Günlüğü'nde yayımlandığı zaman her yerde olağanüstü yakınlık ve özenle karşılandı.

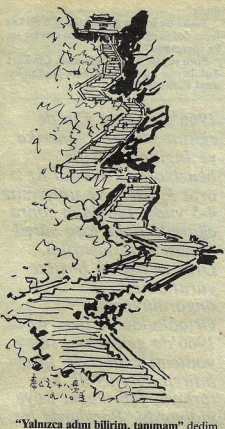

"Yalnızca adımı bilirim, tanımam" dedim Çu En Lay'a. Türkiye'nin henüz tanımadığı Çin Halk Cumhuriyeti ile yakın dostluğu olan devletlerin bir çerçevesini çiziyordu.

"Sosyalist ülkeler arasında ilişkilerin iyi olduğunu söylüyorsunuz Sayın Başbakan" dedim, **"Çin-Sovyet ilişkilerine değinir misiniz?"**

Duraklamadan, "Çin-Sovyet ilişkileri durgunluk halindedir" dedi. "Ama, 11 Eylül 1969'da iki devletin başbakanı, Pekin'de bir görüşme yaptıktan sonra iki ülkenin ilişkilerinde belirgin bir gelişme sağlandı."

Çu En Lay:

"Örneğin, iki ülke heyetler gönderdi. İki ülke arasında ticari bir anlaşma imzalandı. İki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıkları üzerinde görüşmeler başladı. Ancak, iki ülkenin ilkeler üzerindeki fikir ayrılıkları sürecek, bu sorun kısa sürede çözülemeyecektir. Brejnev de böyle dedi. Bu nedenle biz iki başbakan şöyle mutabık kaldık:

İlkelerimizdeki aykırılıklar, ayrılıklar, iki ülke arasındaki ilişkilere engel olmayacaktır. Olmamalıdır. Böylece aramızdaki sınır sorunlarının görüşülmesine rıza gösterdik."

Oysa, Çu'nun sözünü ettiği "ilke ayrılıkları" sorununun kısa sürede çözülmesine olanak görülmüyordu. Pekin, Sovyetler'i o sırada Leninist çizgiye ve düşünceye "ihanet" etmekle suçluyor, Sovyetler'in "emperyalist bir görünüş" aldığını öne sürerek ağır biçimde suçluyordu.

Çu, "Görüşmelere herhangi bir tehdit altında başlayamayız. Müzakerelerden önce her iki taraf bugünkü statükonun saklı tutulması ve silahlı bir çatışmanın önlenmesi konularında anlaşmışlardır. Şimdi Çin-Sovyet sınır sorununu çözmek ve bir anlaşmaya varabilmek için bir buçuk yıldır görüşmeler yapmaktayız" diyordu.

Çin'de —o sırada— sürekli olarak "iki emperyalist" deyimi kullanılıyordu. Kapitalist emperyalist ABD ile sosyal emperyalist Sovyetler Birliği. Çin, bir süredir bu iki emperyalist biçime içeride ve dışarıda yoğun biçimde yükleniyordu.

Çu En Lay şu açıklamaları yaptı:

"Bu iki süper devlet dünyayı kontrollerine alabilmek için birbirleriyle uyuşmakta ve bir yandan da dalaşmaktadır. Dünya hegemonyası kurmak, nüfuz alanlarını paylaşmak için. Bunun tipik örneği Ortadoğu'dur. Sosyal emperyalist deyiminiz ilk kez biz söylemedik. Söz, Lenin'e aittir. Lenin bu deyimi söylerken, sosyal demokratları amaçlıyordu. Sosyalist maskesi altında kendi emperyalist eğilimlerini destekleyenleri amaçlıyordu. Savaşa tutuştukları zaman bunlar gerici hükümetlerin yanında yer alıyorlar ve gerici hükümetleri destekliyorlar. Amerikan emperyalizmine gelince, Lenin'e göre, bu emperyalizmin anlamı açıktır. Gelişerek, dünya üzerinde ağırlık kurmak ve sürdürmek. Bu yüzden Sovyetler Birliği'yle Amerika Birleşik Devletleri'nin, bu iki süper devletin dünya üzerindeki durumu aynıdır. Kendi güçlü durumlarından hareket etmektedirler."

Süper devlet olmak

Bu saptamalarından sonra Çu En Lay, ülkesinin tutumuna getirdi sözü:

"Çin, bu politikaya karşıdır. Çin, toprak ölçüsü çok geniş ve nüfusu çok sık olmasına karşın, ekonomik bakımdan çok geridir. Hatta, gelecekte ekonomimiz gelişse bile biz süper devlet olmayacağız. Kuvvet politikasına karşıyız. Devletlerarası ilişkilerde güçle ve güçlü olarak hareket edilmesine karşıyız. Biz, büyük devletlerin dünyanın kaderini saptamasına karşıyız. Her ülkenin eşitlik ilkesi içinde yaşamasından yanayız. Böyle hareket edildiği zaman barış içinde yaşamanın koşulları gerçekleşebilir. Afrika, Asya ve Latin Amerika'da pek çok devlet bu tutumdan yanadır. Oysa güçlü durumda olup bu noktadan hareket edenler silahla uğraşmakta ve savaş hazırlığı yapmaktadır. Olaylara bu açıdan bakan Başkan Mao, 'Dünya savaşı tehlikesi mevcuttur, dünya halkları savaşa hazır olmalıdır. Çin, gerçekten hazırlık yapmalıdır ve biz, saldırıya karşı savunma için hazırlık yapıyoruz' diyor."

Sovyetler, Mao Zedung'u iktidara gelmeden önce olanca güçleriyle desteklemişlerdi. Mao ile Stalin arasındaki dostluğun verimli sonuçlarından hemen her kesimde söz ediliyordu. 1971'de Çin'de pek çok yerde Lenin'le Mao'nun resimlerinin yanı sıra Stalin'in resmi asılıydı.

Bana döndü:

"Pekin'e geldikten sonra yabancı gazetecilerle konuşup sordunuzsa, her ailenin sığınaklar kazdığını öğrenirdiniz" dedi.

"Gördüm sığınakları" dedim Çu En Lay'a.

Çin Başbakanı, "Biz, başkalarını kışkırtmıyoruz" diyerek sürdürdü. 'Siz, hangi ülkelerin başka ülkelere askeri güçler gönderdiğini biliyorsunuz. Eğer bu ülkeler başka ülkelerden askeri güçlerini çekerlerse, ulusal bağımsızlık ilkesine göre davranırlarsa, işte o zaman dünya için güzel bir yaşantı ortaya çıkacak."

"Size göre ABD'den mi yoksa uzun bir sınırınız olan Sovyetler'den mi bir saldırı gelecek Çin'e?"

"Saldırı nereden gelirse gelsin, direneceğiz, savunacağız. İsterlerse birlikte gelsinler, gene mukavemet edeceğiz. Başkan Mao öğretiyor ki, duruma iki olasılıktan bakmalıyız. Kötü olasılıkları hesaplamazsak, geldikleri zaman pasif durumda kalırız. Eğer iyi hazırlanırsak pasif durumda kalmayız. Bu nedenle inisiyatifi elimizde bulundurmalıyız."

Çu'ya, **"Sayın Başbakan"** dedim, **"Sizin deyiminizle iki emperyalist ülke dünyaya bir kaygı yayıyor. Çin, 800 milyonluk nüfusuyla kendini güvenlikte hissediyor mu?"**

Çu En Lay, "Bu sorunu çözmek için, Çin'in ekonomik gücünü geliştirmesi gerekir. Bu, bizim için en önemli sorundur. Bu nedenle, Çin'in dış politikası, ekonomik gelişmesine hizmet etmelidir

la ilerliyor ve yarın dünyanın başına bela olacaktır, diyorlar."

"Çin'in nüfusu daha 800 milyona varmadı" dedi Çu En Lay, gülerek. "700 milyon."

Konuşurken sürekli yaptığı gibi, karşılara baktı, dudaklarından "700 milyon.. Gene de çoktur" dedi. "Ama nüfusun çok olmasıyla ekonominin güçlü hale gelmesinden bu sonucu çıkararak biz başka ülkelere baskı yapmayacağız."

Çu En Lay'la görüşmeye gittiğim güne değin, Pekin'de ya da başka bir kentte hemen herkesin Sovyetler'e karşı ağır suçlamalar yaptığını gözledim.

Sovyetler, Mao Zedung'u iktidara gelmeden önce olanca güçleriyle desteklemişlerdi. Mao ile Stalin arasındaki dostluğun verimli sonuçlarından hemen her kesimde söz ediliyordu. 1971'de Çin'de pek çok yerde — okullarda bile— Lenin'le Mao'nun resimlerinin yanı sıra Stalin'in resmi asılıydı. Mao ile Stalin arasındaki dostluğun boyutlarından söz ederken Çinliler, iki önder arasındaki kimi tatlı tartışmaları da anlatıyorlardı.

Stalin'in, Mao'ya "köylülerle bir devrim yapılamayacağını", tersine Sovyetler'de olduğu gibi bir ihtilalin işçi sınıfına dayandırılmasını öğütlediğini anlatan Çinliler, buna karşılık Mao'nun "köylülerle başarıya ulaşacağına" inandığını özenle aktarıyorlardı. Özellikle Mao'nun ünlü "uzun yürüyüşünde" ve Çan Kay Şek'e karşı sürdürdüğü iç savaşta Çin köylülerinden büyük yardım gördüğünü söylüyorlardı.

Bu tür stratejik tartışmalara karşın Stalin'in Çin'e elinden gelen her türlü yardımı yaptığını, fabrikaların kurulmasını sağlamak için büyük ölçüde teknik malzeme ve insan gönderdiğini övgüyle anlatıyorlardı.

Bir pazar günüydü, Çin Seddi'ne gidiyorduk.

Beni Çin Seddi'ne götüren genç Çinli, Sovyet ilişkilerine değindiğim zaman içini yakan bir derde dokunmuşum gibi, sade, sakin, fakat ateşli bir sesle:

"Sanayide gelişebilmek için Sovyet tekniğini almıştık. Bir otomobil fabrikası mı, her yanıyla Sovyet tipiydi, her parçası Sovyetler'den geliyordu. Her alanda böyleydi işbirliği. Bir sabah baktık ki, Sovyet teknisyenleri Moskova'dan, Bay Kruşçef'ten gelen bir buyrukla trene binmişler, Pekin'den ayrılıyorlar. Yetişmiş teknisyenimiz yok, gelen parçaların neye nasıl yaradığını bilmiyoruz. Fabrikaların kurulması, Çin teknolojisinin gelişmesi bir anda durdu."

"Her alanda yüzüstü kalınca ne yaptınız, fabrikaları nasıl kurabildiniz?" diye sordum.

Acıyla güldü, "Her fabrikayı söktük, her parçayı inceledik, yeni baştan kalıplarını yaptık ve fabrikaları kurduk. Bize yıllara mal oldu" dedi.

"Ama yetiştiniz, öğrendiniz."

"Öğrendik, adamlarımızı yetiştirdik.

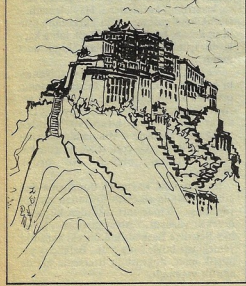

Tipik Çin Mimarisi özellikleri taşıyan Pagodalar anıtsal kalıntılar olarak özenle bakılıyor ve korunuyor.

Şimdi Çin'de gördüğünüz her şey bizim üretimimiz, kendi malımız."

Çu En Lay, "Çin toprağı geniştir" diyordu:

"9.600.000 kilometre kare. Ekonomimiz geliştirilir, yer altı ve üstü kaynaklar değerlendirilirse bunlar Çin halkına yeter.

Deneylerimize göre, tarım sorununu çözmek gerek. Bu, ekonomimizin temelidir. Sanayiyi geliştirmek ise, ekonominin yönetici yönüdür. Böyle yapıldığı takdirde tarım da, sanayi gibi makineleşecektir. Örneğin ABD'de hububat çok. Tekelci sermayedar hububatı yakmak ya da denize dökmek yolunu seçiyorlar. Yoksul ülkelere vermiyorlar."

"Hububat üretiminiz 1969'a oranla 1970'te yüzde 14 artmış, bana öyle söylediler" dedim Çu En Lay'a.

"Doğru, bundan sonra daha da gelişecektir. Son dokuz yıldır sürekli artış gösterdi. 1970'te 240 milyon ton. Çin daha çok şey yapacak. Bize, henüz gelişmemiş ülke denilebilir."

Güldü, biraz da alay karışığı bir sesle, "Gelişmekte olan ülke de denilebilir" dedi.

Çu En Lay, "Bu nedenle şu andaki nüfus çokluğundan kaygı duymuyorum. Çin'de doğum kontrolü için ilaç ve kürtaj parasızdır. Ama doğum kontrolünü genişletmek için köyde propaganda yapmalıyız. Siz komünleri gezdiniz, bu konuda köylü ne dedi size?" diye sordu.

"Doğum kontrolünü sizin gibi görüyor, öyle anlattılar. Çin'de yılda yüzde 2 oranında nüfus artışı olduğunu söylediler. Bu oran doğru mu?" dedim Çu'ya.

Aslında Çu En Lay 1971'deki nüfus yoğunluğundan değil, doğum kontrolü istenilen düzeyde olmazsa her yıl 700 milyona eklenecek kitlelerden kaygı duyuyordu. Bir özlemini dile getirdi:

"Dediğiniz gibi, aşağı yukarı yüzde 2 çoğalıyoruz. İstiyoruz ki bu oran yılda 1,5'a indirilsin. Gelecek beş yıl, on yıl içinde yüzde l'e indirilecek. Japonya doğum kontrolü çalışmalarını iyi yapıyor. Oran yüzde 1 orada. Ama en önemlisi sosyal sistemdir, sosyalist sistemdir."

Bu söylediklerim 1971'in özlemleriydi. Çin'in bir milyara vardığı söyleniyor, Çu En Lay'ın yaşadığı sırada erişmeyi istediği amaca ölümünden sonra ulaşılmış.

Sözü tekrar süper devletlere getirdi, görüşlerini yineledi. İki büyük devletin kara, deniz ve havadan durmadan silahlandığını söylüyor, parmağını koltuğun kenarına vuruyordu.

Çin'de kalkınma hızının yüzde 17'ye vardığını, ilgililerin söylediğini belirttim Çu En Lay'a. Düşündü bir süre, "4. beş yıllık planın kesin rakamları henüz belirlenmedi. Genel olarak yüzde 10'dan fazla. Kimi kesimlerde yüzde 17'den de çok. Kimileri yüzde 17'nin altında" diye konuştu. Kalkınma rakamlarını konuşurken, büyük özen gösteriyordu.

"Ortadoğu savaşını sona erdirmek için ne düşünüyorsunuz?"

"Süper devletler Arap devletlerinin ve Filistin halkının yararlarını ön plana almıyorlar. Arap ülkelerinin yararlarını satmak istiyorlar, kesinlikle karşısındayız" dedi.

Pekin'de ve öteki kentlerde duvarlara büyük boyda renkli panolar asılmıştı.

Her birinde Arapların, özellikle Filistinlilerin verdiği savaş, renkli resimleriyle dile getiriliyordu. Çin, o sırada Filistinlilerin bağımsızlık ve toprak savaşını bütün gücüyle destekliyordu.

Elbet, Çu En Lay'ın Türkiye'deki —12 Mart— askeri müdahale ve nedenleri üzerinde bilgisi vardı.

"Bakın, size şunu söyleyeyim" dedi Başbakan Çu.

"Bir ülkede ihtilal, sosyalist devrim bir öteki ülke örnek alınarak yapılamaz. Her ülkenin kendine özgü koşulları vardır. O koşulların getirdiği ortamdır bu. Örneğin, Çin devrimi Sovyet devriminin benzeri değildir."

Başka bir soruya geçecektim, Çu En Lay bana doğru eğildi, "Şimdi ben size bir soru soracağım" dedi.

Soru şuydu: "Türk hükümeti, Çin-Türk ilişkilerinin kurulması için ne düşünüyor, nasıl karşılıyor?"

1966'dan önce Çin'de eğitim süreleri, Amerika ve İngiltere'dekine benziyordu. İlkokul 6, orta 3, lise 3 ve üniversite 4-5 yıldı. 1966'dan sonra eğitimin daha kısa süreli olması kararlaştırıldı. Orta ve lisenin birlikte yürütülmesi öngörülüyordu. Ortaokulda 12 ders vardı. 1966'da geleneksel sınav yöntemi kaldırıldı. Liseyi bitiren öğrenci ilk kez tarlaya, fabrikaya, köye gidiyordu. Buralarda bir süre çalıştıktan sonra devrim komitelerinin tayin edeceği sayıda genç üniversiteye girebiliyordu.

12 Mart darbesinden önceki ve sonra gelen hükümetin, "Çin gerçeğinin görmezlikten gelinemeyeceği" inancını taşıdığını söyledim. **"Peki, siz ne düşünüyorsunuz, iki ülke arasında resmi ilişkiler kurulabilir mi?"** diye sordum. Çu:

"Biz, iki ülkenin bu sorun üzerinde belirli bir ülkede temaslar yapmasını istiyoruz. Türk hükümetinin fikrini göz önünde bulundurmak istiyoruz. Örneğin, böyle görüşmeler için Pakistan ve İsviçre elverişlidir" dedi.

"İki ülke arasında bu ilişkileri kurabilmek için akla gelebilen 'pürüz' var mı?"

"Biraz pürüz var, ama çözülebilir" dedikten sonra Çu, ana koşulu söyledi:

"Örneğin biz, Türk hükümetini, Türk halkının tek meşru hükümeti olarak kabul ediyoruz. Türk hükümeti de Çin Halk Cumhuriyeti'ni Çin halkını temsil eden tek meşru hükümet olarak tanımalıdır. Bu nokta üzerinde anlaşmaya varılırsa, sorun çözülecektir."

Çu, aramızda resmi ilişkiler süren Formoza hükümetini Türkiye'nin "Çin halkını temsil etmediği" gerekçesiyle "ret" etmesini istiyordu.

Çu En Lay, "O zaman Çan Kay Şek 'kliği' aramızdan kendiliğinden çekilecektir. Örneğin Kuveyt ve Kamerun'la ilişkilerimiz böyle kuruldu" dedi.

Çu En Lay'ın Türkiye ile Çin arasında "resmi ilişkilerin" kurulması için öne sürdüğü koşulu dinlediğim sırada, açıklanmayan, ama gizlice yürütülen kimi temaslardan haberim yoktu.

Çu En Lay gibi güçlü bir devlet adamıyla yaptığım görüşmenin etkilerinin hesap edecek durumda da değildim.

Başbakan Çu ile görüştükten sonra otele gelip yattım.

Sabah —Çin'de tıpkı Sovyetler'de olduğu gibi her katta bir 'nöbetçi' vardır— koridora çıktığım zaman, o nöbetçinin yüzünde güller açtığını gördüm. Olağanüstü yakınlık gösteriyor, Çince bir şeyler söylüyordu, elbette anlamıyordum. Lobide Hsu Kan ile buluştuğumda, çevrede ayrı saygınlığın sürdüğünü gördüm. Dikkatimi çeker ol-

muştu, Hsu Kan'a —bana göre— anormal olan bu davranışların nedenini sordum.

Gülerek bir gazete açtı. Çin yönetiminin resmi organında Çu En Lay ile el sıkışırken bir resimle uzunca bir yazı vardı. "Radyolar da verdi" dedi.

Sonradan AP Ajansı'nın bu görüşmeyi haberleştirdiğini, Tokyo Radyosu'nun yayımladığını öğrenecektim.

Çu'yla görüşen bir "yabancıya" olağanüstü yakınlık, özen gösteriliyordu.

Nisan 1971 sonlarında yurda döndüktem bir süre sonra, Ankara ile Pekin arasında resmi ilişkileri kurmak için Paris'te görüşmelerin başladığını öğrendim.

Nitekim, Türkiye "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Çin halkının tek temsilcisi" olduğu ilkesini kabul etti, Pekin ile Ankara arasında resmi ilişkiler kuruldu.

Ne çare: Çu En Lay'la yapılan bu görüşmeyi yayımlayamadım. 12 Mart darbesi gelmiş, Mao sözcüğünün ağızlara alınması yasaklanmış, hele Mao Çin'iyle ilgili bir yazı dizisini yayımlamak bir çeşit vatan ihaneti biçiminde nitelenir olmuştu.

On dört yıl öncesi yapılan bu görüşme —bana kalırsa— tarihi değer taşıyordu.

On dört yıl sonra yayımlansa bile..

Bir bakıma on dört yıl geciken bir görevi yerine getiriyorum.

"Sayın Başbakan, bizim bir de Kıbrıs sorunumuz var, bilirsiniz elbette" dedim Çu En Lay'a.

"Sorun üzerinde bilgim çok değil. 1965'te Bandung'taki konferansta Kıbrıs Çalışma Bakanı ile bir görüşme yapmıştım. Ülkesine döndükten sonra sözlerimi tahrif etti. Ben ona, Kıbrıs halkının bağımsızlığına saygı gösterilmesi gerektiğini söylemiştim. Büyük devletlerin baskı yapmaması-nı söylemiştim. Şimdi ABD ve İngiltere baskı yapıyor."

"Sovyetler?"

"Ehhh, tabii. Akdeniz'e inmek için. Kıbrıs'ta azınlığa saygı gösterilmeli."

Türkiye'nin o sıradaki görüşünü özetledim. Kıbrıs'ın bağımsızlığına yanlı olduğumuzu, ne var ki Türklerin yaşamlarının güvenceye alınmasını istediğimizi aktardım.

"Mutabıkım, adil bir tutumdur" dedi.

Çu, "Ülkelerimiz uzak olmalarına karşın aramızda bir yarar çatışması yoktur. Biz, ulusal bağımsızlığınızı koruma yolunda tutumunuzu destekliyoruz. Ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesi olasılığı vardır" dedi.

Görüşme sona eriyordu. Çu, "Sözlerime bir ek yapmak istiyorum" diye sürdürdü:

"Gazetenizde Çin halkının Türk halkına selamlarını iletiniz. Eğer Cumhurbaşkanınıza, Başbakanınıza, Dışişleri Bakanına rastlarsanız, selamlarımı iletiniz"

Ankara'ya döndüm, 12 Mart rejiminin Başbakanı Nihat Erim'i aradım.

Özel kalemine görüşme istemimin nedenini söyledim.

Erim, beni çağırmadı, kabul etmedi.

12 Mart'tan hemen sonra Başbakanlığa atandığı günden başlayarak Erim'in hemen hiçbir soruna çözüm getiremeyeceğini yazmıştım. Bu yazıları hiç bağışlamadı. Bu denli demokrat bir yapıya sahipti Erim!..

Ayağa kalktık, Çu En Lay'dan ayrılıyordum artık. "Tarihi ipek yolunu bilir misiniz?" diye sordu. Yanıt beklemeden "tarihi ipek yolu" dedi, "Çin'den başlayarak Afganistan-Iran ve Türkiye'den geçer."

Çu, Çin'le Türkiye arasındaki dostluk ilişkilerini tarihi açıdan anlatmaya çalışıyor, adeta görüşmenin başında pek anlam veremediğim sözlerine açıklık getiriyordu.

Kapıya kadar gelmek nezaketini gösterdi.

El sıkışıyorduk, "Gene gelin Çin'e" dedi Çu En Lay.

"Uzaklığı bir yana Sayın Başbakan, bir de vize almak sorunu var ki" dedim, gülümseyerek, vize almak için çektiklerimi dokundurarak.

Bir kahkaha attı, "Gelin gelin" dedi.

Mao'nun öğretileri gibi resimlerini de Çin'-in her yanında görmek mümkündü.

"Uzaklığını bir yana bırakın ve gelmek istediğiniz zaman.."

Durdu, gözlerimin içine baktı:

"Bir telgraf çekin, 'Gelmek istiyorum' diye bildirin, adresi de Çu En Lay-Pekin diye yazın, yeter" dedi.

"İstediğiniz yerden hemen Çin'e girebilirsiniz, vizeniz hazır olur" diye ekledi.

Ayrıldık, Çin'e bir daha gidemedim. Oysa, 1971 Çin'iyle 1985 Çin'ini kıyaslayarak bir yazı dizisi yapmayı ne denli isterdim. 1971'de hazırladığım dizi kırk yazıyı kapsıyordu, bugün bu yazıların küçük, dar çerçeveli özetini aktarıyorum.

1971'deki bilgilerle bugünkü Çin'i kıyaslayarak yazabilseydim, dizinin adını şöyle koyacaktım kuşkusuz:

"...Mao Çin'i ile Coca Cola Çin'i.."

Satır başları

Elbette, böyle bir kıyaslama 1971 yılında gördüğüm Çin'in tersine kimi kanıtları ortaya çıkaracaktı.

1971 yılında Çin'de "yasak aşk, yasaktı"

1971'de Çin'de Yves St.nin moda kreasyonları sergilenmiyordu.

1971'de Çin'de Coca Cola yerine Çin'in ürettiği mesrubat satılıyor, dağıtılıyordu.

1971'de Çin'de yabancı sermaye "Mao çizgisine" karşı bir girişimdi.

1971'de Çin'de, görüştüğüm herkes, ne ABD, ne Sovyetler, yalnızca Çin diyordu.

1971'de hazırladığım dizinin girişinde, "...Çin adı verilen yedi yüz milyon hücreli bir dev, 7.600.000 kilometrekarelik geniş yatağında henüz geriniyor. Bu devin gerinirken çıkardığı gürültü dünyanın her köşesinde sarsıntılar, yankılar uyandırıyor. Bu devin devinimlerini ayarlayan insanın, Başkan Mao'nun bugünkü parolası 'Çin'in iki ayağı üzerinde yürümesini sağlamaktır.' İki ayaktan biri tarımda makineleşmeye ait temel sorunun çözümü', ötekisi ise 'endüstriyi ileriye götürme faktörü'dür.." diye yazmışım.

"...Mao Zedung, Çin halkı için 'üzerine şiirlerin en güzelinin yazılması mümkün ak kâğıt' demişti. Bu ak kâğıt üzerine 'kızıl rengin iri ve kalın harflerini' yazdı. Bir rejim, 1949'dan bu yana yaşıyor. Bir nesil yetişti. Bu nesiller, Mao hamuruyla yoğrulmakta, örgütlenmekte, disiplinli sağlam hücreler olarak yetiştirilmekte.."

Bir de şu satırlara bakalım:

"...1966 yılında Pekin'de Sunhua Üniversitesi'nin duvarına, Kültür Devrimi günlerinde bir öğrenci, 'Bizler, dünyayı yerle bir etmeye, parçalamaya, büyük bir düzensizlik yaratmaya kararlıyız. Bu düzensizlik ne kadar büyük olursa, o kadar iyi olur' cümlelerini yazdı. O sıralar, ülkede gençler büyük ve şiddetli protesto hareketine girişmişlerdi. Profesörlere saldırılıyor, bakanlar hırpalanıyor, parti lokalleri tahrip ediliyor, müzeleri, heykelleri, bin yıllık kültürün izlerini parçalıyorlardı. Sovyet maresalleri ise, bir atom darbesiyle bütün olaylardan kendilerine bir çıkar sağlama ışığının yandığına inanmışlardı. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı John Kennedy'nin bir zamanlar inandığı gibi. Dünya üzerindeki bu en büyük ve en kalabalık ülke bir anda anarşinin ve iç savaşın eşiğine kadar gelmiş, hatta içine düşmüştü. Kültür Devrimi'nden dört yıl sonra, milletin varlığının tehlikede olduğu yolundaki kaygıların sadece palavra olduğu ortaya çıkmıştı. Çünkü şu anda —1970'te— ülkede 4 yıl sözü edilen şiddet hareketleri ve parçalanmanın yerine, tam bir huzur yansıtan düzen hüküm sürüyor..."

Bu alıntı 1971'de Der Spigel'den.

Mao Zedung, Kültür Devrimi'ni "eski malzeme ile yeni mal" diye niteledi. Mao'ya göre, insanları "yeniden kazanmayı" amaçlayan bu devrimin, her alanda yürüdü. Çin'i bir başkan öteki başa kaplayan Kültür Devrimi selinden geriye "kurumlar" kalmadı, ama insanlar kaldı. Batının anlam veremediği bu "devrim" Mao düşüncesinden sapanların "tekrar kazanılması" kuralım yaşatmaktı. Derslerin tümü değiştirildi, memurlar tarlalarda çalışmayı öğrendi, profesörler fabrikalara gönderildi, diplomatlar geri çağrılıp komünlerde çalıştırıldı.

Kültür Devrimi'ni Çin'de bulunduğum sırada böyle anlattılar.

Devrim sırasında idam cezası —söylendiğine göre— "istisnai hallerde" verildi. Öğrencilerin şiddete başvurmaları — gene söylediklerine göre— yöneticilerin buyruğu ile değil, tersine yöneticilere karşın sürdü. Bu olaylar ülkede sarsıntılı günlerin yaşanmasına neden oldu. Nitekim, 1970 yılında Çin'de, bu devrim sırasında çalışmaları durdurulan bir bölüm kurum normale dönmeye başladı. Kapatılan Komünist Partisi örgütleri yeniden kurulmaya başlandı, gençlik birliği tekrar ortaya çıktı.

1 Ekim 1949 günü saat 15.00 sıralarında Çan Kay Şek'i yenerek Çin'i egemenliğine alan Mao Zedung, Tian An Men Alanı'nda balkonda göründüğü zaman yüzbinlerce insan çılık çılgına idi. Bir yabancı yazar, "1948 açlığı sırasında tencereye girmekten nasılsa kurtulmuş bir iki leyleği, bu sağır edici gürültü şehirden kaçırmıştı" diye yazıyordu. Mao, kalabalığa baktı, beş yıldızlı bayrağı direğe çekti, "içerideki ve dışarıdaki gericilerin ayaklarını denk atmasını" söyledikten sonra, döndü, biraz gerisinde duran arkadaşına gülümsedi. Her zamanki gibi uzun ve inceydi Liu Çao Çi. Gözlüklüydü. Liu, partinin iki numarasıydı. 'İyi söyledin' gibi başını salladı Mao'ya. O anda arkalarında 582 milyon Çinli duruyordu.

Geçit resminden sonra Mao, Liu'nun koluna girdi, çalışmaya geçtiler.

25 Mayıs 1966 günü Pekin Üniversitesi'nde başlayan olaylar sonunda Mao ile on yedi yıl birlikte çalıştığı Liu Çao Çi birbirinden "ebediyen" ayrıldılar.

Pekin'de Liu'nun ne ve nerede olduğunu sordum. Aldığım yanıtlar hep aynıydı:

"Çan Kay Şek'ten sonra en büyük hain... Burjuvaziyi getirmek için Mao ve düşüncelerine ihanet eden adam... Sovyet revizyonistleriyle birleşmekten çekinmeyen namussuz..."

Kültür Devrimi'nin başlangıcı böylece Liu'nun "revizyonist davranışlarına" bağlanmıştı.

Peki, neydi bunlar?.. Liu, daha "serbestçi" idi. Sovyetler ve öteki ülkelerle ilişkilerin daha olumlu düzeyde yürütülmesine yanlıydı. Mao ise, devrimin birikiye üretimi arttırmak tezini savunuyordu, emperyalizme karşı amansız bir savaşçı olarak Sovyet yöneticilerine karşıydı. Liu'nun "hainliği" şöyle anlatılıyordu: Liu, küçük esnafın yeniden canlandırılmasını, basit alışverişlerin kişilerce yapılabilmesini, üniversitelere giden gençlerin —pratikten çok öğrenim görmesini— istiyordu. Sovyetler'le daha geniş ilişkilerde direniyordu.

"Dazibao" diye adlandırılan ilk afiş Pekin Üniversitesi'nde görüldükten sonra, öğrenciler arasında dokuz gün "üniversite yöneticileriyle Komünist Partisi'ne karşı eleştiri yağmuru" sürüp gitti. Liu'nun yönetimindeki parti saldırıya geçti, "eleştirilere karşı koymak" üzere üniversiteye çalışma grupları gönderildi. 1 Ağustos 1966'da Mao kızıl muhafızlara bir mektup göndererek Liu'nun karşısına geçtiğini gösterdi.

Tabii, Liu'nun sonu geldi.

Yazılı belgelere göre, bir üniversiteli Kültür Devrimi'ni şöyle anlatıyordu:

"On yedi yıl süreyle 1949'dan 1966'ya kadar üniversitemiz işçi ve köylü çocuklarını alıyor, bunları mükemmel bir burjuvaya dönüştürüyordu. Bunlar da ün ve ücretten başka bir şey düşünmeyerek her şeyden önce halka hizmet gereğini unutuyorlardı."

Örneğin, Liu "Karısı Endonezya'ya yaptığı yolculuk sırasında niçin eteklikle, kulaklarında küpelerle, hatta boynunda gerdanlıkla ortaya çıkmıştı" sorusuyla suçlanıyordu.

Bugün Çin'e, ABD sermayesi, Fransız modası girdi.

Liu'nun nerede olduğunu —o sıralarda— kimse bilmiyordu.

1971'de gördüğüm Çin'de kadınların yüzlerini boyamaları yasaktı. Tırnaklarını boyamaları yasaktı. Kadın erkek aynı tip giysileri kullanıyorlardı. Kadınların saçları erkek biçiminde kesilmişti. Nişanlısı ile el ele tutuşmayi bile engellemişlerdi. Fakat, Çin'e —1971'de yazıp da yayımlayamadıklarımı okuyanların karşı çıktıkları— önemli bir olgu gerçekleşmişti. 700 milyon insan aç değildi, açıkta değildi. Pekin ve Şanghay sokaklarında gezen büyük fareler, fahişeler kalkmıştı ortadan. Sokaklar temizdi. Işıklanmıştı. Nedense bu gerçekleri —1971'de— sıraladığımız zaman dinleyenlerin, okuyanların gözleri açılıyor, Maoist düşüncelerin "kurbanı" bir kişiyle karşılaştıklarını söylüyorlardı. Oysa gerçek gerçekti. Anlatamıyorduk.

31. Pekin Ortaokulu'nun yanındaki tek katlı küçük bir salonda Başkan Mao'nun resminin yanı başında basit bir masanın çevresinde toplandık.

Bana Çin'deki eğitim sistemini anlattılar.

1966'dan önce Çin'de eğitim süreleri, Amerika ve İngiltere'dekine benziyordu. İlkokul 6, orta 3, lise 3 ve üniversite 4-5 yıldı. 1966'dan sonra eğitimin daha kısa süreli olması kararlaştırıldı. Orta ve lisenin birlikte yürütülmesi öngörülüyordu. Ortaokulda 12 ders vardı. 1966'da geleneksel sınav yöntemi kaldırıldı. Liseyi bitiren öğrenci ilk kez tarlaya, fabrikaya, köye gidiyordu. Buralarda bir süre çalıştıktan sonra devrim komitelerinin tavsiye edeceği sayıda genç üniversiteye girebiliyordu.

Mao Zedung, Kültür Devrimi'ni "eski malzeme ile yeni mal diye" niteledi. Mao'ya göre insanları "yeniden kazanmayı" amaçlayan bu devinim, her alanda yürüdü. Çin'i bir baştan öteki başa kaplayan Kültür Devrimi selinden geriye "kurumlar" kalmadı, ama insanlar kaldı. Batının anlam veremediği bu devrim, Mao düşüncesinden sapanların "kazanılması" kuralını yaşatmaktı.

Çin yetkililerine Sovyetler'le ilgili sızlanmalarını dile getirdikleri bir gün, **"Türkiye'nin Sovyetler'le yaptığı ekonomik anlaşmalar sonunda 1966'dan başlayarak kimi dev eserlere kavuştuğunu"** söyledim, bu tesislerin yapımından tamamlanmasına değin, sözünü ettikleri olaylarla karşılaşmadığını, Türkiye'ye özgü kimi nedenlerin tesislerin bitiminde gecikmeler yarattığını anlattım. **"Sovyetler, bu tesislerin tümünü kurdular, hiçbir 'arıza' gözlenmedi tutumlarında"** diye ekledim. Bu açıklamalarımdan pek hoşnut kalmamışlardı, nazikti, tartışmaya girmiyorlardı, seslerini çıkarmıyorlar, ama bir süre sonra "revizyonist" Sovyetler ile ilgili öyküleri yineliyorlardı.

1949'dan önce savaşın, açlığın, sefaletin, kargaşa ortamının kol gezdiği Çin'de egemen güç Çan Kay Şek, "Her şey yolunda" diyordu.

Mao tek cümleyle yanıt veriyordu: "Hiçbir şey yolunda değil!"

Çin'de devlet, bu iki cümlenin özetlediği savaşımdan sonra el değiştirdi. Elbette gerçekleri yaşayan halk, gerçeği söyleyenin yanında yer alacaktı.

Çin'de kimi kişilerden 'eğlence' kavramını tanımlamalarını istedim.

"..Çinlinin kafasını işinden ve parti direktiflerinden çelen, uzaklaştıran ne varsa, bunlar 'eğlence' sayılır," diye yanıtladılar bu istemimi.

Çin'de viski dışında her içki rahatlıkla bulunabilirdi. Çin şarapları çeşitliydi. Hafifti, ucuzdu. Fakat afyon?.. Kitlelerin afyondan kurtarıldığı söyleniyordu.

Çeşitli markalarda sigara satılıyordu. Çin tütün yetiştiriyor, ancak yetmiyordu tüketime. Arnavutluk'tan satın alıyordu tütünü. Çu En Lay'ın sunduğu sigara doğrusu nefisti.

Bütün bu kısıtlamalar içinde özgürlüğün anlamını soruşturduğunuzda bu kavramı pek "izafi" bulduklarını söylüyor, bir de öykü anlatıyorlardı:

Çinli işçiye sormuşlar:

"— Özgür olmak sence ne demektir Sin?"

"— Basketbol oynamak!" diye yanıtlamış.

"— Peki ama, eskiden basketbol oynamakta özgür değil miydin?"

"— Beni anlamıyorsunuz" demiş Sin. "Her zaman basketbol oynadım. Günün birinde ayakkabılarım yırtıldı. Fakirdim, bir çift yenisini alamadım. Artık basketbol oynamakta özgür değildim. Bugün iki çift ayakkabım var, basketbol oynamakta özgürüm."

Çin'de Batı filmlerine konu olan ünlü pus-puslar yoktu.

Oysa Hong-Kong'ta bir kez denemiş olmak için 60 yaşlarında bir ihtiyarın sürüklediği pus-pusa binmiştim. İçim sızlamıştı. İki tekerleğin üzerine yerleştirilmiş koltuğa oturuyorsunuz, insan, arabaya koşulmuş bir hayvan gibi dilediğiniz yere götürüyordu sizi.

Çin'de pus-puslar 1960'da kaldırıldı.

Kültür Devriminden sonra sekiz ulusal opera ve bir bale yazdırıldı. Radyo ve TV, durmaksızın bu sekiz eseri yayımlıyordu. Kültür Devriminden önce Mao'nun "yüz çiçekler açsın" sloganına uyularak sanatsal alanda kimi hamlelere girişilmiş. Fakat ortaya çıkan eserlerin Batı, daha çok Sovyet etkili olması, Mao'yu bu yoldan geri döndürmüş.

Okullarda ders saatlerinde temel eğitimin yanında Mao'nun öğretileri de okutuluyor (üstte), fabrikalarda çalışan işçiler öğle tatilinde Mao'nun öğretilerini okuyorlar (altta).

Pekin'de "Huyi Dağı Akıllıca Nasıl Kurtulur?" adlı bir opera seyrettim. Her yer işçi ve asker doluydu. Konuklara beşinci sırada birkaç koltuk ayırmışlardı. Konu, tümüyle içsavaşa dönüktü. Asker - sivil - işçi ve köylülerin Huyi dağında Amerikan giyimli Çan Kay Şek'i simgeleştiren kişileri nasıl temizlediği anlatılıyordu.

1971'de daha Mao sağdı. Karısı eski bir aktristi ve Çin yeni ulusal sanatını, opera ve tiyatro bölümünü yönetiyordu. Mao'dan sonra "ihanetten" mahkemeye verilip hüküm giyen bu ünlü kadın, Kültür Devrimi'nde ön planda rol almıştı. Liu döneminde opera gelenekseldi, imparatorluk döneminin eserleri sahneye konuluyordu. 1966'da bu gelenek yıkıldı, yeni Çin operasına geçildi.

Mao, kadını her yöne itmişti. Tarlada yüzde 80-90 oranında kadın işçi, fabrikada yüzde 60 dolaylarında kadın gördüm. Benimle gezen genç insan henüz evlenmemişti, nişanlıydı, "Beraber geziyoruz, ama yatak asla" dedi.

Ona, "30 yaşına değin erkeklik güdülerini nasıl durdurabildin?" diye sordum.

Saf bir dinginlikle durdu, konuşmadı, yanıtlamadı. Çin'de tek kadınla evlenebilirsiniz, boşanabilirsiniz, çocuğun kimde kalacağına hâkim karar verir.

Kaldığım otelin iki lokantası vardı. Yukarı katta "yabancılar" için Fransız, Alman ve İngiliz mutfağının her tür yemeği veriliyordu. Alt katta ise Çin yemekleri.

Pekin'de çarşı içindeki bir sokakta bir 'ördek lokantası' vardı. Çin usulü pişirilen ördek etinin lezzetini hiçbir yerde bulamazsınız. Hsu Khun ile burada yemek yiyorduk, lokantanın duvarlarında Mao'nun "bütün emperyalistler kâğıttan birer kaplandır" sloganı yazılıydı. Bu sloganların yanı sıra Lin Biao'dan da bir cümle.

Hsu Kun'a "Biao'nun anlamı nedir?" diye sordum.

"— 'Kaplan' demek" dedi.

"— Aman" dedim Hsu Kun'a, Mao'nun sözünü göstererek.

Hsu Kun büyük bir özenle, "Ama Lin yoldaş gerçek bir kaplandır, kâğıttan değil" dedi.

Hsu Kun'la gerçekten dost olduk. Birbirimizi anlıyorduk. Pekin Üniversitesi'nin Türkoloji bölümünden mezun olmuştu. Bir gün Hsu Kun'a, "Türkiye ile resmi ilişkileriniz başlarsa artık seni Ankara'ya atarlar. Türkçe biliyorsun, bütün yazarlarımızı okumuşsun" dedim.

Gülümsedi.

Hsu Kun, Ankara'ya atandı, uzun yıllar başkentte Çin Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde görev yaptı. 1971'de nişanlı olduğu genç kızla evlenmişti.

1971'de daha Mao sağdı. Karısı eski bir aktristi ve Çin'in yeni ulusal sanatını, opera ve tiyatro bölümünü yönetiyordu. Mao'dan sonra "ihanetten" mahkemeye verilip hüküm giyen bu ünlü kadın, Kültür Devrimi'nde ön planda rol almıştı. Liu döneminde opera gelenekseldi, imparatorluk döneminin eserleri sahneye konuluyordu. 1966'da bu gelenek yıkıldı, yeni Çin operasına geçildi.

Bir sabah, otelin lobisinde şaşkınlığa uğradım. Çinliler lobide gidip geliyordu, ama daha çok uzun boylu, sarışın, genç Amerikalılar dolaşıyor, yüksek sesle konuşuyor, şakalaşıyorlardı.

Hsu Kun'a, "İstila başlamış" dedim. Şakaya gelecek insan değildi Hsu Kun:

"— Amerikan masatenisi takımı" dedi.

O gece otelin ötesindeki spor salonunda çılgınca alkış sesleri dinmedi.

Masatenisinde Çinliler ABD'lileri Japonya'dan sonra yeniyorlardı. Çok mutluydular.

Masatenisiyle başlayan "ilişki" Kissinger'in bir gün gizlice Pekin'e gelmesiyle sürdü. ABD, Çin'le ilişkilerini tazeliyordu. Çan Kay Şek Çin'i yerine, Mao Zedung Çin'iyle..

Mao Zedung, "Doğu rüzgârı, Batı rüzgârını bir gün bastıracak" demişti.

Ben, güneye yönelecektim. Kanton'a gidecek, oradan da Hong-Kong'a geçecektim. Uçakla İstanbul'a.

Hsu Kun ilk kez uçağa biniyordu. Kanton'da, Pekin'den sonra daha doğa kokan bu kentte bir iki gün geçirdik. Air France'la Pekin'e gelirken zorunlu olarak doldurulan kimi kâğıtlarda "yanınızda fotoğraf makinesi var mı?" sorusuna ne yanıt vereceğimi bilememiştim. Hostese birkaç makineyle

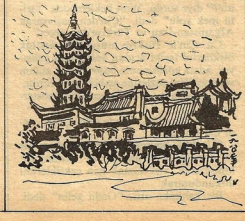

Pekin'e gitmekte olduğumu söyleyince, acıyarak yüzüme bakmış, fotoğraf makinelerinin Çin gümrüğünde kalacağını dokun-durmuştu.

Oysa hiç böyle olmadı. Geliş nedenimi, mesleğimi biliyorlardı. Dokunmadılar.

Fakat Kanton'dan Hong-Kong'a geçmek için trene binerken kaygılıydım.

Yanımda makinelerim dışında, çektiğim resimlerin filmleri ne olacaktı?

Hsu Kun'a kaygımı, kuşkumu söyledim, "merak etme, hiçbir şey olmaz" dedi.

Komünlerin, fabrikaların, günlük yaşantının, çarşının, kimi insanların, ilgililerin, hatta yasak olduğunu Pekin'e gelmeden önce söyledikleri her yerin fotoğrafını çekmiştim. Fotoğrafsız yazının Türkiye'de ne anlamı olurdu ki?.. Çin'den ayrılmadan önce Çin yazılarının yayımlanacağına inanıyordum. Saflık işte!

Görkemli, tarihi porselen Çin yapıtları sergisini hayranlıkla izledim. Kenti gezdim. Fakat fotoğrafların "akibeti" aklımdan hiç çıkmıyordu.

Kanton istasyonunda Hsu Kun'la el sıkıştık, "Fotoğraflar?" dedim. "Merak etme" dedi. Tren kalktı, bir süre sonra bir köprüde durduk. Çin Halk Cumhuriyeti bu köprünün başında bitiyordu, sınırdı.

Vagonlar eski, tahta, fakat temizdi.

Bavulu sürükleyerek indim. Küçük bir bina gösterdiler, girdim. Pasaportuma çıkış damgasını vuracaklar, bavulu gümrükten geçireceklerdi. **"Tabii geçerse"** diyordum.

Birkaç İngiliz ile Fransız da orada idi. Ben dışarı çıktım, bekledim. Bir süre geçti, adımı o güne değin duymadığım biçimde söyleyen bir kadının çağrısıyla tekrar geri döndüm.

Pasaportumu uzattılar, bavulumu alıp trene binmemi söylediler. **"Bakmayacak mısınız?"** dedim bavulu göstererek. Kadın görevli, "hayır, gerek yok, geçiniz" dedi.

İngilizlerle Fransızların önünden geçtim. Bavulları açılmış, didik didik aranıyordu. Belki bana öyle gelmişti, ama hangi milletten olduğuna karar veremedikleri bir kişinin elini kolunu sallaya sallaya gümrükten geçişini hayretle izliyorlardı. Belki de beni, bilemediklerî bir ülkenin ünlü komünistlerinden biri olarak tanımlamışlardı. Tren, öteki yolcuların incelenmesinden sonra yavaş yavaş kalkarken, İngilizlerle Fransızların, vagonun benden uzak bir köşesine doğru gittiklerini gördüm.

Köprüyü ağır ağır geçtik. Hava giderek ısınıyordu. Pekin'in ısıran soğuğu, Kanton'un rutubeti geride kalıyordu. Tren hızlandı, yeşillikler arasında geçiyorduk. Bir zaman geçti, uyur uyanık bakıyordum çevreye. Deniz göründü. Koylar, yeşilliklerin arasında saklanmış, kimi tekneler..

Yorgundum. Günlerdir koşturup duruyordum. Vagon sağa sola hafifçe sallanıyordu.

Ama, mutluydum. O güne değin hiç kimse Çu En Lay'la görüşememişti. Cebimde sayfalarla not, fotoğraflar ve Çu'nun demeci. Çin'i anımsadım. Geride bıraktığım Çin'i. Dönüyordum, gerçeğin masalını yazacaktım. Ben gazateciydim, gittiğim ülkenin gerçeklerini, gördüklerimi olduğu gibi yansıtmaktı görevim.

Daliyor, uyanıyordum. Denizin mavi engin-liğini, yeşilliğin onca görkemini sevmeme karşın uyukluyordum.

Sonra... Sonra uyku arası "çın çın" sesi geldi. Açtım gözlerimi, karşımda şişman, irice, tümüyle kar gibi beyazlar giymiş, gülümseyen bir Çinli duruyordu. Önünde ıteledığı minî bar'ıyla.

"Sör" dedi. "Bir şey arzu eder misiniz?"

İçkiler, gazozlar, çikolatalar, coca colalar, çikletler... Şişe açacağı ile bir bardağa hafif hafif vuruyordu, "çın çın"!..

"İstemem" dedim Çinlîye.

Fransızlarla İngilizler cin toniklerini yudumluyorlardı.

Batı'ya gelmiştim.

The Economist'e göre ÇİN

Çin'in sol kolu, sağ kolunu rahat bırakacak mı?

İngiltere'nin ünlü ***The Economist*** *dergisi 8 Haziran 1985 tarihli sayısında Çin'deki ekonomik reformla ilgili son gelişmeleri konu alan ilginç bir yazı yayımladı. Söz konusu yazıyı kısaltarak aktarıyoruz.*

Çin'deki değişmelerin baş temsilcisi, 80 yaşındaki **Deng Siyaoping**, ekonomik reformlarına Çin'in "ikinci devrimi" adını veriyor. Dünya nüfusunun dörtte birini barındıran bir ülke, resmi verilere göre son art arda beş yılda tarım ve sanayi üretiminî sırasıyla ortalama yüzde 8 ve yüzde 11 artırmayı başarmışsa, bu gerçekten ancak "devrim" olarak nitelenebilir. Bu başarılar Çin'in 2000 yılında tarım ve sanayi üretimini bugünkünün dört katına çıkarma hedefine ulaşma yolunda olduğunu göstermiyor. Çin, hâlâ yoksul bir ülke; ancak 1978 - 1984 arasında kişi başına tüketimi neredeyse iki katına çıkarmayı başardı.

Deng Siyaoping, eski ile yeni dünyanın, üçüncüyle birinci dünyanın bir karışımı olan bugünkü Çin'den, çok daha mürefteh ama yine sosyalist bir Çin'in doğacağını söylüyor ve ülkenin geçirmekte olduğu dönüşümü "Çin'in özelliklerini taşıyan bir sosyalizm" olarak niteliyor.

ÇİN'E ÖZGÜ SOSYALİZM

Bunun ne anlama geldiği, büyük ölçüde, ülkede bugün var olan iki temel çatışma ile bir dizi gerginliklerin nasıl çözüleceğine bağlı görünüyor. Açık olan çatışma, Deng'in "sosyalizmi kapitalist yöntemlerle kurma" dediği şeyden, Çin'in üçüncü dünya sosyalizmi ile, ders alınmasını istediği Batılı yöntem ve teknolojiler arasındaki çatışma. Ancak daha önemli olan çatışma, Komünist Partisi'nin kapalı kapıları ardında cereyan etmekte olan mücadele.

Soru özünde şu: Çin'i sosyalist olmaktan çıkıp yarı kapitalist bir ülke haline getirmeksizin, Marx, Engels, Lenin, Stalin ve Mao'nun, zamanı geçmiş ideolojik öğretilerinin ne kadarından kurtulunabilir? Daha tutucu yoldaşların her zaman susturulamayan protestoları arasında Deng ve iki yakın adamı, Başbakan **Zao Ziyang** ve parti lideri **Hu Yaobang**, bu öğretilerden işe yaramayanları öyle bir hızla bir kenara atıyorlar ki, Batı'da birçok kimse Çin'in gerçekten kapitalist yolu tutmaya hazırlandığını düşünmeye başladı.

Deng'ciler, Marx'ın çok zaman önce öldüğüne işaret ederek, ekonomik alanda yaptıkları değişikliklerî Marx'tan alıntılarla desteklemek ihtiyacını duymuyorlar. Mao da 1958'deki Büyük İleri Atılım ile önce - sanayi ilkesine dayalı Stalinist modeli terketmiş, ama merkezi planlama yerinde kalmıştı. Deng şimdi (tarımda, sanayide, bilim ve savunmada) dört modernleşme hareketi lehine Mao'nun köylü sosyalizmini terketmiş bulunuyor. Ekonomik danışmanları, geçmişte ekonomik büyümeyi engelleyen bürokrasiyi tasfiye etmeye ve Pekin'deki planlamacılara piyasa sapmasını benimsetmeye çalışıyorlar. Sonucun, Sovyet modeli merkezi planlamadan çok farklı bir ekonomik sistem olacağı anlaşılıyor.

Ne var ki, bu sistem Batı tarzı kapitalizm de olmayacak. Deng Siyaoping, eski rehber ilkelerden hiç değilse birini, Lenin'in "dümen bizdedir" ilkesini koruyarak, bunu güvence altında tutuyor. 40 milyon üyeli Çin Komünist Partisi, çiftçileri ve işletmecileri, işlerini serbestçe yapmaya teşvik ediyorsa da; eskiden bileklerinden tutan parti yöneticileri şimdi onları yakından gözetim altında tutuyor. Ekonomi canlılığını sürdürdüğü ve daha az kabul edilebilir "kapitalist yöntemler" - yozlaşma ve karaborsacılık - denetim altında olduğu sürece, parti bir süre için bir miktar geriye çekilebilir. Ancak bu süre pek uzun olmayabilir. Reformlar köylerden kentlere uzandıkça, partili yoldaşların Mao ceketlerinin kollarını sıvayıp duruma müdahale etmelerine yol açabilecek bazı gerginliklerin işaretleri görülmekte.

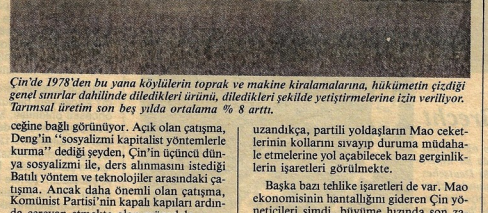

Çin'de 1978'den bu yana köylülerin toprak ve makine kiralamalarına, hükümetin çizdiği genel sınırlar dahilinde diledikleri ürünü, diledikleri şekilde yetiştirmelerine izin verîliyor. Tarımsal üretim son beş yılda ortalama % 8 arttı.

Başka bazı tehlike işaretleri de var. Mao ekonomisinin hantallığını gideren Çin yöneticileri şimdi, büyüme hızında son zamanlarda görülen yavaşlama karşısında kamuoyunun reformlara inancını ayakta tutma güçlüğüyle karşı karşıya. Ekonomik büyüme şimdiden nitelikli işgücü arzını tüketmiş durumda. Tarımsal işgücünün yüzde 20-30 dolayında bir bölümünün tahıl üretimine ayrılması zorunluluğuna rağmen, daha kârlı ürünlere yönelme nedeniyle bazı bölgelerde tahıl üretiminde yetersizlikler görülüyor.

Kırsal alandaki başarıların yol açtığı sorunlar, kentlerdeki reformların henüz tam başlamadan neden oldukları gerginliklerle karşılaştırıldığında hafif kalıyor. Buna rağmen kentlerdeki reformlar da ilerliyor. Çin sanayii üç kısma ayrılacak. Temel sanayiler, ağır endüstri ve enerji merkezi planlamanın sıkı denetiminde kalacak. Geri kalan işletmelerin çoğu, planlamanın "rehberliğinde" olmakla birlikte, işe alma ve çıkarmada, fiyatları ve ürün çeşitlerini belirlemede daha bağımsız karar alabilecek. Devlet ekonomisinin kıyısına köşesine sıkışmış küçük fakat artan sayıdaki, özellikle hizmet sektöründe toplanan, kooperatif ve özel işletmeler üretimini piyasadaki talebe göre ayarlayabilecek.

Temel fikir, partiyi hükümetten, hükümeti işletmelerden ayırmak ve böylelikle herkesin kendi işini daha serbestçe yapmasını sağlamak. Merkezden yönetilen ekonomilerin içerdiği tehlike olan bürokratik müdahalelerin yerini, daha uzaktan ekonomik ve mali denetim alacak. Fabrikalar şimdiden kârlarının tümünü devlete devretmek yerine vergi ödüyor, geri kalanı prim dağıtmak ve yeni yatırımlar için kullanıyor.

Ruhunun derinliklerinde serbest rekabet ve piyasa kanunlarının "tarih yasaları"ndan sonra geldiğine inanan bir parti uzun süre işe karışmama politikasını sürdürebilir mi? Parti başkanı Hu Yaobang partinin geçmişteki yönetim başarısızlıklarını bildiğinden, partinin gelecekteki itibarının reformların başarısına sıkı sıkıya bağlı olduğunu kabul ediyor. Ne var ki, başarı, huzursuzluk doğuran iki yeni tür soruna yol açmakta. Ekonomik reformlar ne denli başarılı olursa, partili olmayan sıradan Çinliler, daha geniş ekonomik özgürlüklerin daha geniş siyasal özgürlük anlamına gelmemesine ikna etmek o denli güçleşecek.

İkinci sorun, bazı partili yoldaşların refahtan pay alamayışlarından yakınmaları. İktidarın kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla, parti üyelerinin ticari işletmelere sahip olmalarına izin verilmiyor. Bu nedenle, bazı partililerin rüşvet almak yoluyla, güç ve nüfuzlarından ceplerini doldurmak için yararlanmaya yeltendikleri bilinıyor. Partideki bu yozlaşma belirtileri reformlara karşı olanları destekliyor. Bu sorunların farkında olan Hu Yaobang, eski "parti ruhunu" yardıma çağırıyor; halka hizmet eden bir partinin üyelerinin, zenginliğine kavuşmada en sonda gelmelerinin bir onur olduğunu söylüyor. Ama parti bu görüşü benimsiyor mu?

Çin Komünist Partisi'nin tükenmiş bir güç olduğunu ileri sürmek yanlış olur. Başbakan Zao, Çin ekonomisinin "komuta zirveleri"nden gururla söz edîyor. Ne var ki Komünist Partisi'nin gerek tepeleri gerekse vadileri denetimi altında tutmaya kararlı olduğu hayli açık. Son yıllardaki, zararlı yabancı etkilere karşı yürütülen "manevi yozlaşmayı önleme" kampanyaları gibi, yabancıları endişelendiren olaylar sürecek beklenıyor. Zira bütün değişikliklere rağmen Deng, Çin'in parti yönetiminde olmasını istiyor ve partide hiç kimse farklı görüşte değil.

Bu durum ve reformcuların önlerindeki görevlerin muazzam karmaşıklığı, Çin'deki reformların Batı'da birçoklarının umduğundan çok daha yavaş ve inişli çıkışlı bir tempoda ilerleyeceğine işaret ediyor. Her şey planlandığı gibi yürüse bile, Çin'de reformların yüzyılın sonunda ulaştığı başarı, bugünün Singapur, Tayvan ve G.Kore örneklerine göre değil; Macaristan gibi, merkezi planlamanın çelikten yeleğini gevşetmeye uğraşan, diğer parti tarafından yönetilen ekonomilere bakarak ölçülecek. Deng başarılı olursa, Çin'de yer almakta olan dönüşüm, bu ölçülerle bile, gerçekten devrimci bir nitelik kazanacak.

eski-yeni çizgiler

Halim Büyükbulut

1931 yılında İstanbul'da doğdu. Askeri okula yazıldı, fakat bir süre sonra okuldan ayrılarak karikatür hayatına atıldı. Ulus ve Yeni İstanbul Gazeteleri ile Dolmuş, Taş ve Taş - Karikatür dergilerinde çalıştı. 1955 yılında Ulus Gazetesi'nde yayımlanan bir karikatürü yüzünden devrin iktidarı tarafından 14 ay hapse mahkûm edildi. Bu cezayı devrin diğer bir karikatüristi ile (Ratip Tahir Burak) beraber çekti. Almanya'da yayımlanan çeşitli dergilere karikatürler çizdi ve bir de ödül aldı. Alman televizyonunda kameramanlık yaptı ve 1965 yılında Türkiye'ye döndü. Yeşilçam'da kısa bir süre çalıştıktan sonra TRT'ye kameraman olarak girdi. Ayla Büyükbulut ile evlendi. Kısa bir süre sonra meslek hayatının en olgun çağında ve karikatürlerini kitap haline getirme çabası içindeyken bir kalp krizi sonucu öldü (1967).

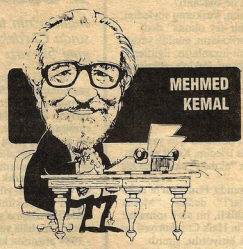

arşiv konuşuyor

Bertolt Brecht

1898'de Augsburg'da doğan Brecht, tıp öğrenimini yaptıktan sonra Birinci Dünya Savaşı'nda bir askeri hastanede hizmet gördü. 1923'te Berlin'deki Deutsches Theater'in müdürü Max Reinhardt'ın yanında çalıştı ve "Gece Çalınan Trampetler" adlı ilk piyesini ona beğendirmeyi başardı. Çek yazarı Hasek'in "Aslan Asker Švayk" adlı romanını tiyatroya uyarlayınca adı kara listeye geçti. Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Almanya'dan ayrılarak Amerika'ya gitti ve 1948'e kadar orada kaldı. New York'ta sahnelediği "Üç Kuruşluk Opera" ve "Cesaret Ana", kötü çeviri ve sahneleme yüzünden başarısız oldu. 1947'de Joseph Losey ile "Galile'nin Hayatı"nı sahneledi, başrolde Charles Laughton oynadı. Kısa süre sonra resmi şair sayıldığı ancak hiçbir zaman komünist partisine kaydolmadığı Doğu Almanya'ya döndü. Eşi Helen Weingel ile birlikte yönettiği "Berliner Ensemble" Tiyatrosu'nda birçok oyununu sahneledi. Berliner Ensemble, Londra turnesine çıkarken İngilizlerin bir Alman tiyatrosunu anlayamamasından korkuyordu. Kara tahtaya yazdığı öğütlerini şu iki kelimeyle bitirdi: "İyi çalışmalar"... İki gün sonra öldü (1956). Fotoğrafta, (sağda gözlüklü) "Berliner Ensemble" de bir prova sırasında. Altta, Robert Hirsch'in başrolünü oynadığı "Arturo Ui" oyunundan bir sahne.

Görmeden bakmak...

Muhalefetin de bir sesi olduğunu, bu sese de kulak vermek gerektiğini bazı başbakanlar anlamadılar. 46 demokrasisine girdiğimizden bu yana şöyle düşünebilir miyiz? Acaba Recep Peker neden düştü? Adnan Menderes'in başına gelenlerin ardında ne vardı? Bir başka başbakan sayı oyunları ile oyalandığı için asker tarafından iki kez düşürülmedi mi?

Bir parlamenter arkadaşın ağzından baklayı çıkarması ile öğrendik ki polis yetki yasasını çıkarmak 'devlet sırrı' imiş. Devletin sadece polis yasasında değil, çeşitli konularda elbette birçok sırrı olacaktır. Ama bir sır, gizlemesini bilmeyenlerin ağzına verilir mi? Devletin bir sırrı varsa, konusu belli olduktan, nedeni ortaya döküldükten sonra sırlığı mı kalır? Bu aynaya sürülen sır değildir ki ardına çalınca işi bitiresin!

Çoğunluğuna dayanıp epeyce engelleri aşmıştı. İşin başında herkesin biraz çekincesi olduğundan, kimse ortaya düşmek, başını ateşe yakmak istemiyordu. Bu davranışlardan yararlanarak güç gösterisinde bulunmayı doruk noktasına değin çıkarmıştı. Bu güç acaba sadece parlamentodaki çoğunluk gücüne mi dayanıyordu? Değil, başka güçler de vardı. Bir de umacı ile korkutma tutturulmuştu, bize elleşirseniz 12 Eylül öncesine döneriz. 12 Eylül öncesine dönülmüyordu, ama 'one man show' görüntülerinde tepelere doğru tırmanıyordu. Polis yetki yasası da '12 Eylül öncesine döneriz' korkutmacaları ile tezgâhlanmıyor muydu?

Bütün yetkileri vardı, 12 Eylül öncesini polis önleyebilmiş miydi? Ancak yeni bir düzenin, yeni bir sıkıyönetimi ile polis 12 Eylül öncesini önlemişti. Meydanlar bu kadar boş mu görünüyordu? Demokrasi öncesi demokrasi adına'salla parti' her rüzgâra alet mi edilecekti? 12 Eylül de gelirken demokrasiye döneceğim diye geldi, demokrasiyi, demokrasiden nasıl uzaklaşırım diye kullanma çabalarında... Bu çabalama yeni değil ki. Menderes de böyle çabaladı... Kimse kimseyi anlayamadığı içindir ki bunalımlara girildi. Bunca bunalımlardan kurtulma çareleri aranırken parlamento bunalımını etkileyen kimdir? Akıllı mı, kurnaz mı olduğunda teşhis konmamıştır. Konmuşsa da her gün şaşırtmaca veriyor.

Sıkıştı mı milletvekillerine -argo deyimle- yağ yakan başbakanlar vardır. Örnek mi? *"Siz istersəniz hilafeti bile getirirsiniz..."* diyen... Sıkışıklık geçtikten sonra da yağ yaktığı milletvekilleri ile, *"Ben odunu bile koysam milletvekili çıkarırım"* diye kostaklanan.

Hatırlarsınız, bundan önce DGM'ler için bir inatlaşma oldu. İktidar ille de çıkarmak istiyordu, muhalefet direniyordu. Parlamento değerini bu tartışmalar sırasında yitirmedi mi? Atatürk, at üstünde cephede düşmanla savaşırken bile parlamentonun değerine toz kondurmadı. Kendine çatarken bile parlamentodan yana oldu. Parlamento anlayan için büyük güçtür. Çoğunlukta olunsun, azınlıkta olunsun, parlamentonun varlığına saygılı olmak, bu saygınlıktan yararlanmak gerekir. 'Aman parlamento!' dediğimiz olmuştur. Parlamentonun değerini çoğunlukta olan da görmüştür, azınlıkta olan da... *'Parmak sayısı üstünlüğü bende değil mi? Kaldırtırım parmakları, alırım dilediğim önlemi..."*

Olmuyor, olmadığı demokrasi deneyimlerimizde çok görüldü.

Anket Defteri

CÜNEYT CANVER

ADANA MİLLETVEKİLİ

1952 yılında Adana'da doğdu. İlkokulu Adana ve Konya Ereğlisi'nde, ortaokul ve liseyi Ankara Atatürk Lisesi'nde okudu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Daha sonra Ankara'da serbest avukatlık yaptı. HP'nin kuruluş aşamasında Kurucular Kurulu'na girdi. Adana'da listeye beşinci sıradan girmesine karşın vetolar sonucu üçüncü sırada merkezden HP milletvekili seçildi. Aynı zamanda TBMM Başkanlık Divanı üyesi olan milletvekili Canver, Meclisin açıldığı günden bu yana çeşitli konulardaki çıkışları ve tutumu nedeni ile kamuoyunda dikkatleri üzerinde topladı. Canver ayrıca TBMM kürsüsünde görevini yürüttüğü sırada ANAP'lı başkanvekilinin taraflı yönetimini protesto için istifa eden iki milletvekilinden biridir.

Canver çekilen kurada HP grubundan başbakanın Çin gezisine katılma hakkını elde etti ise de *"ilke olarak başbakanın bu gezilerine katılmayı uygun bulmadığından"* heyetten ayrıldı. Canver evli, iki çocuk babasıdır.

Sizce en büyük mutsuzluk nedir? *Kişinin umudunu yitirmesi.*
Nerede yaşamak isterdiniz? *Vatanımın dışında hiçbir yerde bu kadar mutlu olamayacağıma eminim.*
Sizce yeryüzünde gerçek mutluluk nedir? *Kitlelerin umudu olabilmeyi başarmak ve onlara bir şeyler verebilmek.*
Hangi hataları bağışlarsınız? *İhaneti bağışlamam, çünkü çoğu kez geriye dönüşü yoktur ihanetin.*
Edebiyatta en sevdiğiniz tarihi kişilikler? *Halide Edip.*
En sevdiğiniz tarihi kişilikler? *Spartaküs.*
En sevdiğiniz besteci? *Çaykovski, Rodger Vaters (Pink Floyd), Timur Selçuk.*
En sevdiğiniz ressam? *Picasso.*
Bir erkekte en çok hangi özelliklere değer verirsiniz? *Sözüne güvenilir olması.*
Bir kadında? *Bağlılık, özveri, sevgi.*
En sevdiğimiz uğraş? *Mücadele etmek.*
Mutluluk rüyanız? *Bir mücadeleyi kazanıp, kazandıktan sonra evimde arkama yaslanıp, koltuğuma oturup fonda Pink Floyd'dan bir plak çalarak olayları yeniden hafızamda canlandırmak.*
Kimin ya da kimlerin yerinde olmayı isterdiniz? *Acaba kim benim yerimde olmak isterdi.*
Başlıca karakter özelliğiniz? *İyimser, aşırı merhametli, dirençli.*
Dostlarınızda en çok değer verdiğiniz özellik? *Karşılıklı saygı, sevgi, özveri, dürüstlük.*
Sizin için en büyük felaket ne olabilirdi? *Demokrasimizin yeniden ve bir kez daha askıya alınması.*
Ne olmak isterdiniz? *İyi bir müzisyen. Kendi özgür müziğini besteleyip uygulayan biri.*
En sevdiğiniz renk? *Mavi.*
En sevdiğiniz çiçek? *Doğanın rengi tüm çiçekler.*
En sevdiğiniz kuş? *Özgürlük simgesi tüm kuşlar.*
En sevdiğiniz yazar? *Yaşar Kemal, Jack London.*
En sevdiğiniz şair? *Ezilen ve sömürülen halk kitlelerinin duygularını yansıtan bütün ozanlar.*
En sevdiğiniz isimler? *Barış, Özlem.*
Hayran olduğunuz askeri başarılar? *Ulusal Kurtuluş Savaşımız.*
Hayranlık duyduğunuz reformlar? *Harf devrimi.*
Hangi doğal yeteneğe sahip olmak isterdiniz? *Halimden memnunum.*
Nasıl ölmeyi isterdiniz? *Şimdilik yaşamaktan başka bir şey düşünmüyorum.*
Şu andaki ruh haliniz? *Lanet okusunlar sana bırak / iyi bir asker olamadın diye / Arkadaş kurşunu ile ölmesini bildin ya sen/ İki çürük patatesi ekmek torbanda unutarak."*
Yaşam ilkeniz? *Yaşamımı noktalayıncaya kadar özgürlükler ve hakça bir düzen için uğraşmak.*

hafta sonu nerdeydiler?

Kemal Gökhan

küçük can bu ara detaylarla uğraşıyor: babasının sigarası. sigarasını hiç içmeden ağzında taşımasını ve içermiş gibi yapmasını bir türlü anlayamadı.

ilhami bey tavla eşi cemil bey'e takılıyor. cemil bey'in latifliğine diyecek yok. can'ın gözü içilmeyen sigarada.

işte ilhami bey de dalgın dalgın emziğe el atıyor...

ve sigara böreklerini birer birer iki yaramazın ağızlarına tıkıştırıyor. biraz şişmanlıyacağa benzerler...

ah nasıl unuttuk. tabiy ki bir pazar sabahı ve ilhami beyler'in yazlığındayız. ilhami bey can'ı alıp deniz kenarına inmeli. az sonra kerime hanım da kıyıya inicek.

küçük can daha fazla dayanamıyacak galiba... küllüğe bırakılan sigarayla emziğin yer değiştirmesinin tam zamanı...

kerime hanım geldi ve manzarayı pek hoş bulmadı. kerime hanım hemen bir çözüm arıyor...

bakın pedagog Recai bey ne diyor:

Türkiye ile arasındaki sorunlar ne olursa olsun, haklı olup olmadıkları bir yana

Yunanistan'dan öğreneceklerimiz var

Rebet şarkıcısı Viki Mouschouliu da hararetli PASOK yanlılarından biri (soldan ikinci).

CENGİZ ÇANDAR

Eski Yunan'ın büyük düşünürü **Aristotales, "İnsan denilen hayvanı diğer hayvanlardan ayıran siyasettir"** demiş ve insanı insan yapan özelliklerin başında insanoğlunun siyasetle ilişkisinin geldiğini anlatmak istemiş. Aristotales'in tanımına bakılırsa, bugünkü soydaşları dünyanın **"en insan"** toplumlarından biri sayılmalı.

Yunanistan, bütün mayıs ayı boyunca siyaset teneffüs etti. Haziran sıcağıyla birlikte tümüyle bir tatil sitesi görünümündeki, güneş ve deniz ülkesinin dört bir yanına dağılmaya başladılarsa da Yunanlılar yine de siyaset konuşmayı bırakmadılar. Bu kez de seçim sonuçları üzerinde konuşup duruyorlar.

Yunan siyasi ortamı AET üyeliği nedeniyle kurumsal, Avrupa kültürünün temellerini atmış olması nedeniyle ise manevi bir parçası olduğu Batı'nın siyaset ortamına pek benzemiyor. Bunun en tipik göstergesi seçim kampanyasıydı. Nitekim, bir Fransız meslektaşımız ilk kez geldiği Yunanistan'da tanık olduğu seçim kampanyasının kendisini hayrete düşürdüğünü, Yunanistan'ın bir Avrupa ülkesinden çok, bir Üçüncü Dünya ülkesi özelliğini taşıdığını farkettiğini söylüyordu.

Seçim kampanyasının atmosferine şöyle bir bakıldığında Yunanistan, bir Avrupa ülkesine pek benzemiyordu ama Üçüncü Dünya'nın Arap, Afrikalı ya da Asyalı kesimini de hiç andırmıyordu. Eğer ille bir ülkeye benzetmek gerekirse, tartışmasız, Türkiye'yi hatırlatıyordu. Ancak, itiraf etmeli ki, Yunan halkı Türk halkından çok daha politize. Bunun sadece 1974'te Cunta'nın çöküşüyle girdikleri özgürlükçü demokrasinin ferah iklimiyle açıklamak da yetmez.

Seçim kampanyasının atmosferine şöyle bir bakıldığında Yunanistan, bir Avrupa ülkesine pek benzemiyordu ama, Üçüncü Dünyanın Arap, Afrikalı ya da Asyalı kesimini de hiç andırmıyordu. Eğer ille bir ülkeye benzetmek gerekirse, tartışmasız Türkiye'yi hatırlatıyordu.

SİYASİ KÜLTÜRÜN KÖKENLERİ

Yunanistan'ın yakın tarihi ülkenin büyük altüst oluşlarının, sürekli siyasi zikzakların tarihidir. 1920'lerden beri bu böyledir. Megali İdea'nın babası ve büyük devlet adamı **Eleftheros Venizelos** ile Almanlara sempati duyan **Kral Konstantin** arasındaki sürtüşmeden beri Yunan toplumu her zaman kutuplaşma içine girmiş, kutuplaşmaya müsait durumda bulunmuştur.

Venizelos'u devirenler Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın Yunan siyasi literatüründeki deyimle **"Küçük Asya Felaketi"**nin (Katastrofi Mikras Asias) yükünü de üstlenmişler ve bunun maliyetini ağır biçimde ödemişlerdir. Dönemin Başbakanı **Gunaris** ve önde gelen askeri yetkililer idam edilmiş ve Yunan iç politikasına kan karışmıştır. 1920'lerin kutuplaşması, Cumhuriyetçiler ile kralcılar arasında cereyan etmişti.

1930'larda da bu aynen sürdü. Venizelos ve yanlıları ile hasımları arasındaki mücadele de bu kutuplaşmanın ayrı bir boyutu oldu. 1936'da **General Metaksas,** o dönemde gelişen Alman ve İtalyan modellerine özenen diktatörlüğünü kurdu. Ama Mihver işbirlikçisi olmadı. Yunanlılar bir yandan İtalyan ve Almanlarla savaştılar, bir yandan da ülke içi direnişle Mısır'daki sürgün hükümeti arasında iç siyasi kutuplaşma filiz verdi.

Nitekim, savaş sırasında güç haline gelen komünistlerle karşıtları, İkinci Dünya Savaşı sonrasının en kanlı iç savaşını ülkelerine yaşattılar. 1950'lerde kurulan görece barış ortamı, toprağın altındaki kutuplaşmanın yüzeye çıkmasıyla 1960'larda sona erdi ve bu dönem de 1967 - 1974 arası iktidarda bulunan askeri cuntanın darbesiyle noktalandı. Son 10 yılın gelişmeleri ise belleklerde taze.

Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti ile yaşıt olan son 60 yılın olaylarının toplumsal boyutlarını da gözden uzak tutmamak gerekli. Yunanistan, 1923'te 4.5 milyon olan nüfusunun üçte birine denk düşen ve Anadolu'dan ya göç ya da mübadele sonucu gelen 1.5 milyonluk bir nüfusu emmek; bu olgunun tüm sorunlarını da kabullenmek zorunda kalmıştır. Büyük Savaş'ın ardından gelen 1946-49 arasındaki işgasaş, ülkenin bazı bölgelerini harabeye çevirmiş, ekonomiyi mahvetmiş ve 40 bin insanın canını almıştır. Bunlara bir de Cunta döneminin ortamı eklenirse, Yunanlıların neden son derece politize bir topluluk oluşturdukları aydınlığa kavuşabilir.

Kaldı ki, Yunanlılar ilk çağlardan beri siyasetle yoğrulmuş bir tarihe sahiptirler. Burada, bugünkü Yunanlıların, eski Yunanlılarla ilişkilerinin bulunmadığı gibisinden anlamsız milliyetçiliğe, bu tür tezlere itibar etmemek uygun olur. Antik kültürü miras alan ve savunanlar bugünkü Yunanlılar.

PASOK iktidarının Kültür Bakanı **Melina Mercouri** ile birlikte eski Yunan'a dayanma politikası daha da bilinçli bir hal almış. Poseidon ayinlerinin yapıldığı Elefsis - Atina arasındaki 40 kilometreye yakın yol yeniden açılıp, Elefsis'ten başlayacak ve Atina'da Akropolis'te bitecek yürüyüşün

Yunanistan Kültür Bakanı Mercouri.

yeniden her yıl yapılması planlanıyor. **Büyük İskender**'in sefer yolu olan ve Korfu Adası'nın karşısındaki İgoumenitsa'dan başlayıp Yanya'yı, Gravena'yı yani ülkenin en zorlu dağlık kesimlerini yararak Selanik'e uzanacak İgnatias adlı yol yeniden canlandırılıyor.

PASOK'un halkçı politikasına uygun olarak bir başka kültürel canlanma da 'rebetika' adıyla anılan Anadolu Rum kökenli müziğin resmi devlet politikasının desteği ile yayılması. Bu müzik bir çeşit Yunan **"arabeski"**. PASOK iktidarına dek hep bastırılmış, devletin yayın araçlarında yer verilmemiş; tabii bunun sonucu olarak ülke benzetmek gerekirse, tartışmasız, Türkiye'yi hatırlatıyordu. Türk halkını ve Türkiye'deki seçim atmosferini çağrıştırıyordu.

PASOK'un halkçı politikasına uygun olarak bir başka kültürel canlanma da 'rebetika' adıyla anılan Anadolu Rum kökenli müziğin resmi devlet politikasının desteği ile yayılması. Bu müzik bir çeşit Yunan "arabesk"i. PASOK iktidarına dek hep bastırılmış, devletin yayın araçlarında yer verilmemiş; tabii bunun sonucu olarak da halk arasında iyiden iyiye yayılmış.

Viki Mouschouliu (Mushuliyu) gibilerinin hararetli PASOK yandaşı olmalarına şaşmamalı.

Bunca siyasi kutuplaşma ve 1981'e dek neredeyse hep sağ iktidarlarca yönetilmiş olan Yunanistan'da oluşan demokrasi ve özgürlük ortamının tipik görüntülerinden biri **"Pon Tiki - Fare"** adlı son derece etkili siyasi mizah dergisinin kapaklarında da sezilebiliyordu. **Pon Tiki,** seçimlerden bir hafta önce kapağında öne eğilmiş ve belden aşağısı, arkadan çıplak görünen bir erkek fotoğrafı yayımladı. Fotoğrafın üzerinde **"Seçimleri Mitsotakis kazanırsa, Pon Tiki'nin tüm personeli 3 haziran günü Syntagma Meydanı'nda isteyenlere ..... vereceklerdir"** diye bahis ve iddia kokan bir başlık yer almıştı.

Aynı **Pon Tiki**, seçim günü çıkan sayısının da kapağında, bir alafranga tuvalet ve kapağı kalkmış tuvaletin içinde **Mitsotakis**'in kafasının yer aldığı bir fotoğraf yayımladı. Fotoğrafın üzerinde, Yeni Demokrasi Partisi'nin seçim kampanyasında sıkça kullandığı ve serbestçe, özgürce gibi anlamlara gelen **"Filelefthери"** sözcüğünü taşıyan şu cümle başlık olarak bulunuyordu: **"Bugün sifonunuzu serbestçe çekebilirsiniz".** Elbette ki, seçim yasağı çiğnenmiş olmuyordu.

Le Monde gazetesinin Atina'ya seçimleri izlemeye gelen muhabiri seçim kampanyasının son günlerinde gazetesine şu başlığı atmıştı: **"Bir Büyük Kermes".** Gerçekten de, seçim kampanyası Yunanlı kişiliğinin aynasıydı. Bir fiesta, festival, eğlence geleneğini topluca yaşamak. Siyasi kutuplaşmayı ciğerlerine doya doya çekmek. Abartmacı, kimi zaman **Euripides**'lerin, **Sofokles**'lerin trajedyalarında yansıyan paradoksal, dramatik Yunanlı davranışlarını sergilemek. Hepsi Yunan seçim kampanyasında gözlendi. Tabii, toplumun politize olma düzeyi de... Seçim sonuçlarına gösterilen hazımla Avrupalı bir toplum; kampanya sırasındaki görüntülerle Üçüncü Dünyalı, yer yer Türk bir toplum. Tartışmasız olan, özgür ve demokratik bir toplum olduklarıydı:

Türkiye ile arasındaki sorunlar ne olursa olsun, haklı olup olmadıkları bir yana; Yunanistan'dan öğreneceklerimiz var.